

Село мое,
Земля моя свята...

Село моє,
земля моя свята...

Білево
2017

УДК 908

А-66

Посібник містить інформацію про історію, топоніми, життя видатних людей - наших земляків, народних майстрів села Білеве Ізяславського району Хмельницької області. Також тут вміщено дослідження рослин-«годинників». нашої місцевості

Посібник покликаний допомогти вчителям розвивати історичне мислення, пробудити інтерес до знань, розкрити дітям світ прекрасного, розвивати у них естетичний смак, виховувати почуття любові до свого народу, його традицій та історії, привчати любити свою батьківщину, дбати про природу, передавати іншим у спадок витвори мистецтва та краси!

Село моє, земля моя свята...

Автори: Андрощук, І.В., Бондар І.А., Демянчук Т.М., Качур Т.В., Кравчук В.М., Кравчук Н.В.

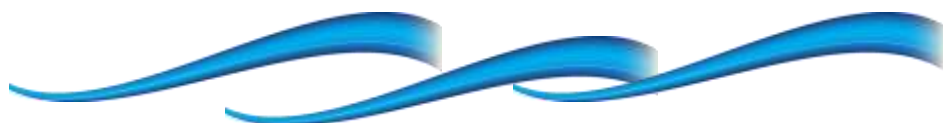
2017 р.

Вступ

Ви тримаєте в руках книгу творчої групи вчителів Білівського навчально-виховного комплексу Ізяславського району Хмельницької області. Про що вона? Ця книга про історію рідного краю, про топонімічні назви села, які також мають свою давню історію, в якій віддзеркалюється культура народу, природа країни, люди, які назавжди відійшли від нас за межу вічності та залишили по собі добрий слід.

У нашому краї народився відомий в Україні письменник, композитор, байкар, поет, член Національної Спілки письменників України, заслужений працівник культури, лауреат п'ятих літературних премій, – Василь Іванович Кравчук... Людина великої душі, людина-патріот свого краю, люблячий син, веселий та цікавий співрозмовник, наш земляк. Також в посібнику йде мова про добре знаного в селі та районному центрі Сакова Валентина, редактора газети "Колгоспне життя", вже згодом "Зоря Надгориння", поета, який неодноразово на шпальтах газети порушував питання села, його проблеми, розповідав про долі односельчан.

Багато проблем нашої історії потребують вивчення та аналізу. Тема малолітніх оstarбайтерів - одна з найтрагічніших сторінок. В цій книзі вміщений нарис, присвячений одному з них - малолітньому в'язню Василю Пилиповичу Зайцю - уродженцю села, який пройшов пекло трьох нацистських концтаборів. Це данина пам'яті всім тим, хто опинився за колючим дротом Освенціма, Майданека, Дахау, Берген-Бельзена...

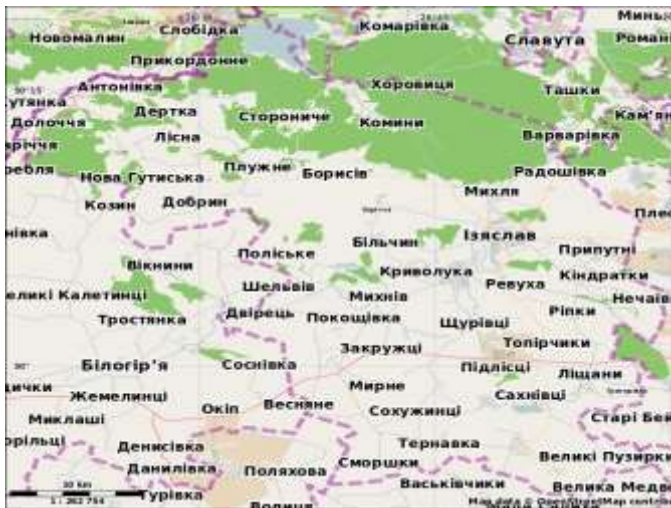
В розділі «Народні умільці» ви дізнаєтеся про талановитих людей нашого села, які мають «золоті руки».

В цій збірці читач знайде дослідження рослин – «годинників» нашої місцевості, адже розкриття суті природних ритмів сприяє розумінню того, що людина не “цар природи”, а її невід’ємна складова і повинна гармонійно співіснувати з нею.

Для вчителів-предметників стануть у пригоді розробки уроків з використанням теоретичного матеріалу.

Село Білеве Ізяславського району Хмельницької області розміщене за 9 кілометрів від районного центру м. Ізяслава, 104 км до обласного центру м. Хмельницького та знаходиться в південно-східній частині району. До найближчої залізничної станції 3 кілометри. Площа населеного пункту складає 2,188 кв.км.

Білеве знаходиться серед мальовничої місцевості, омріяної давніми легендами і ніби потопає між пагорбами, які оточують населений пункт.

Територія села багата різноманітними нерудними корисними копалинами (пісок, глина, вапняк). Переважаючі ґрунти – чорноземи опідзолені. Через село протікає р. Понорка, яка являється притокою р. Горині.

Назва населеного пункту, очевидно, походить від старослов'янського слова «біль» (біле). Наші предки любили безмежні лани. Старослов'янським словом «біль» (біле) називали трав'янисті галявини серед лісів, які на фоні темних лісових масивів вимальовувались світлими пасмами. Тут охоче осідали люди, і їх поселення здобували назви зеленої місцевості. Перші поселення на території с. Білеве виникли в добу пізнього кам'яного віку. Про це свідчать археологічні знахідки: кам'яні шліфовані сокири з висвердленим отвором, рубила, кам'яні вставки до дерев'яних серпів, наконечники стріл, кам'яні ножі і ін. Більшість знахідок матеріальної культури свідчать про те, що основним заняттям тодішніх жителів було землеробство, полювання.

Поблизу села, в сторону м. Ізяслава виявлені знахідки, які відносяться до часів Трипільської культури (кам'яні вставки до серпів). Разом з тим, не

виключена можливість існування поселення і в більш ранню добу, оскільки в ході осінньо-польових робіт знаходяться залишки матеріальної культури (кам'яні рубила). Село Білеве (Бевлев, Білів, Біліївка, Билів) під іменем Біліївки Заславської волості, згадується в акті від 1601 року

7 грудня в донесенні возних Волинського воєводства Кшиштофа Щуки і Станіслава Яновського Луцькому городському суду про огляд ними містечок і сіл Луцького повіту, спустошених і спалених татарами в 1593 році. В числі цих сіл значаться «спаленные села его милости воеводы Подляского, у волости Жеславской – Судилков, Хоневицы, Жилинцы, Сенювка, Кондыровка, Пиляи, Веселовка, Мокиевка, Билиевка, Начоговцы, Кондратовичи, Пашкевичи, Чотырбоки, Рипки, Жубары, Личана, Данковцы, Сахновцы, Топоровки, Ховжинцы, Зубовцы...»

За даними О. Цинкаловського «Стара Волинь і Волинське Полісся» (Краєзнавчий словник від найдавніших часів до 1914 року) в 1583 році село належить до кн. Заславського, Михайло платить «за Білів від 4 дим, 1 город, 2 город». Окрім нападів кримських татар, які неодноразово з'являлись на околицях поселення, жителі села потерпали від інших бід. Так, у 1569 році був великий голод, в 1570 році вимерзло жито – основний продукт харчування, в 1579 році сарана понищила посіви.

До 1673 року село було власністю князівського роду Заславських, яке проіснувало 225 років. Саме в цьому році помирає останній князь Олександр.

Після нього залишається його племінниця Марія, яка виходить заміж за великого маршала Литовського Павла Карла Сангушка. Таким чином, село, як і м. Ізяслав, переходить під владу Сангушків.

В 1758 році на засоби прихожан в селі побудована церква в ім'я преподобної Параскеви – «дерев'янная с такою же калакольнею, маловместительна, утварью достаточна». Копії метричних книг зберігаються з 1818 року, опис церковного майна з 1806 року. В церкві знаходилась благодатна ікона Святителя і Чудотворця Миколи. Всього землі було біля церкви 36 дес. 2340 саж. На цю землю був план землеміра Вербського від 2 травня 1852 року. Для служителів церкви були побудовані будинки і господарські будівлі, які були «новы и хороши». При церкві діяла церковно-приходська однокласна школа, яка розміщувалась в громадському будинку з утриманням в 248 рублів від прихожан. Учителем в цій школі працював диякон Андрій Тоцький. За даними М. Теодоровича в 1890 році в школі навчалось 65 хлопчиків, дівчатка освіти не отримували. В звіті Волинського єпархіального наблюдателя за 1910-1914 роки згадується, що вчитель даної школи був о. Андронік Рибчинський.

В школі вивчали такі предмети, як Закон божий, російську мову, вчили письму. Викладалась також арифметика, яка зводилась до 4-х дій: додавання, віднімання, множення та ділення. Уроки розпочинались в 8.30 і тривали до 15 години. Перед уроками учні разом із вчителем молились «Царю небесний», «Отче наш».

Урок, як правило, тривав не більше години. Перерви між уроками тривали 5-10 хвилин. Після 2 уроку була велика перерва, яка тривала біля 1 години для того, щоб учні могли пообідати. В 1793 році після другого поділу Польщі Білеве відходить до Російської імперії і відноситься до Заславської губернії, яка існувала в період з 1793 по 1795 рік. Коли в 1796 році було створено Волинську губернію, південний кордон якої проходив біля р. Случ, с. Білеве стає її частиною і входить до Заславського повіту, Заславської волості відповідно до реєстру метричних книг.

В XIX ст. Білеве залишається порівняно невеликим населеним пунктом. В 1890 році за даними перепису в селі проживало 1387 жителів чоловічої та жіночої статі, при кількості дворів 167.

Не принесла очікуваних сподівань і земельна реформа 1861 року. Як правило, кращі землі та угіддя залишились за поміщиком. Селяни залишились незадоволеними проведеній інвентаризації земель. Про це свідчить скарга та «прошение» в «Волынское Губернское по крестьянскимъ деламъ Присутствіе» від уповноважених від мирської громади Білева, датована 4 листопадом 1866 року селян Каращука, Назарія Стецюка, Шемчука, Микити Маковецького, Нестора Перуна, Якова Кондратова, в якому вони просять повернути їм орні землі в кількості 70 десятин відібрані після реформи по помилці землеміра по дорозі між м. Заславль і Старокостянтинів.

Також в даному документі іде мова про спір між жителями Білевого та с. Кідратки за випаси між Микулином і Побоем, де селяни Білевого просять залишити даний випас за ними. В проханні селяни просили передати ставок і млин, які знаходилися посеред їхніх полів в приватну власність.

Важкі випробування випали на жителів в період 1-ї 1914-1918 років світової війни та визвольних змагань 1917-1920 рр. Населення України було втягнуте в брудну I світову війну, яка для українців виявилась ще й братовбивчою, оскільки довелося воювати на два фронти: на боці Російської імперії та Австро-Угорщини. Чимало жителів села віддали своє життя за загарбницькі плани Росії, по-геройському себе проявили, про що про нагадує обеліск в с. Кіндратка (Білівська сільська рада), виготовлений вдячними побратимами 128 Старооскольського полку, який базувався в Заславлі. (Додаток В).

Зі слів правнука загиблого героя Євстафія Кіндратовича Ліскового, Миколи Ліскового, обеліск було встановлено в центрі села біля трьох ясенів, які були посаджені Євстафієм напередодні війни. Можливо, і досі стояв би цей обеліск, якби не більшовицька влада, з наказу якої пам'ятник Героя Старооскольського полку було знесено, «як царський символ». Родичам Євстафія нічого не залишалось, як забрати пам'ятник та поставити його в саду біля хати.

А на місці пам'ятника залишились стояти по сьогоднішній день три ясени столітньої давності.

Зберігся не лише пам'ятник, але давня світлина тих часів, яку надіслало командування полку, в якому служив і загинув геройською смертю прадід Миколи Ліскового.

На пам'ятнику герою висічено в'язю:

*Со святыми упокой, Господи, душу
раба твоего Евстафия,
подпрапорщика 128 Старооскольского
полка Евстафия Кондратьевича Лискового...
Угасла жизнь моя молодая,
Как скошенный майский цветок.
Могила сулила нива кровавая
От неприятельского снаряда.
Герою, принявшему мученический
венец».*

В листопаді 1917 року в селі була встановлена радянська влада, а в лютому населений пункт був окупований австро-німецькими військами, пізніше військами гетьманської адміністрації П. Скоропадського.

В квітні в Білевому знову встановлюється радянська влада, однак навесні 1920 року село було тимчасово окуповане військами панської Польщі до червня 1920 року. 29 червня кавалеристи Котовського вибили польські війська на підступах до сіл Вербівці, Чотирбоки, Тишевичі, Білеве.

Бої точилися близько 10 годин. Влада більшовиків повертається в село остаточно.

Після закінчення громадянської війни та визвольних змагань українського народу жителям села довелось долати наслідки розрухи, голоду 1921-1922 років. Вже в 20-х роках ХХст. Створюється товариство спільного обробітку землі.

Відповідно до архівних даних Хмельницького обласного державного архіву, в 1923 році чисельність населення складала 1082 чол., що на 30 жителів менше, ніж у 1890 році. Очевидно, далась взнаки 1-а світова та громадянська війна, голод 1921-1922 років та розруха.

Загальна кількість дітей в селі становила 235 чол.

Серед них діти робітників складали 28 чол., заможних селян 55 чоловік, середняків 85 чоловік, незаможників 67 чол. Дані свідчать про те, що соціальна структура жителів була неоднорідною.

В 1923 році в Білівській трудовій школі навчалось 57 чол., з яких дітей незаможників - 30 чол., середняків - 27 чоловік. Переважно діти, які навчались, були охоплені початковою освітою. В 1930 році згідно сталінського курсу на створення колгоспів, на місці товариства спільного обробітку землі було утворено колгосп, який отримав назву "Прапор праці". Жителям села довелось пережити страшне лихоліття голодомору 1932 - 1933 років.

Спогади жителів села, які пережили голодомор свідчать про те, що порівняно з іншими регіонами України, селами, в яких масово помирали люди від голоду, наш населений пункт голодомор зачепив в меншій мірі, хоча були випадки масового недоїдання, коли люди змушені були вживати в їжу гнилу картоплю, кропиву і ін. Чимало людей врятувало від голоду і те, що окремі працювали на підприємствах м. Ізяслава та Шепетівки. Робітники залізниці, де за працю отримували пайок, який давав можливість хоч якось утримати сім'ю та не загинути від лютої смерті. Нічого доброго для людей села не принесла колгоспно-радгоспна система, яка на багато років відбила в людей любов до рідної землі, вміння господарювати, яке передавалося з діда-прадіда. Селян заставляли здавати в колгосп худобу, землю, реманент. Сільські активісти глумили над селянами, які з недовірою ставились до колгоспів.

Так, в 1935 році була репресована сім'я Чорного В.М. 1921 року народження, «забрали брата і вислали, вигнали з хати жінку з дітьми на сніг».

В іншому листі брат Чорного повідомляє, що «деруть так, що шкіра тріщить» (Архів УСБУ в Хмельницькій області спр.709 п.29063). Житель села Татарчук І.В. повідомляє, що «колгоспники живуть погано, не мають хліба, з них беруть великі податки, ходять обірвані як поросята... в батька забрали поросля, скоро заберуть корову, а після цього заберуть і його» (Архів УСБУ справа П. 28544).

В період 30-х років в селі була проведена антицерковна компанія, в результаті якої було зруйновано єдину церкву і з неї побудовано клуб. До початку 2 - ї світової війни було закладено будівництво дитячого садка, і в 1940 році дане приміщення було побудоване. В приміщення новозбудованого дитячого садка було перенесено неповну середню школу, яка діяла до 1978 року, коли в селі було побудовано приміщення нової школи, а приміщення старої школи через деякий час було передано під гуртожиток для молодих сімей.

22 червня 1941 року фашистська Німеччина, порушуючи умови пакту про ненапад, віроломно напала на СРСР. Просування німецьких військ тривало досить швидко. Вже 5 липня 1941 року населений пункт с.Білеве був зайнятий гітлерівськими військами. В період фашистської окупації на території села було створено сільуправу, старостою якого з липня 1941 року по грудень 1943 року був Герасимчук С.І.

З грудня 1943 року старостою став Мороз П.І. та при ньому був писар Андрійчук О. І. На території села діяла поліцейська управа, яка знаходилась в приміщенні колгоспної їдальні, а з 1942 року в приміщенні теперішньої Сільської Ради. Комендантом управи, за спогадами жителів села, був Каращук П.К. (Карпів Павло), якого вбили партизани восени 1943 року, очевидно, партизанське з'єднання Одухи, яке діяло на півночі нашої області. Очевидці бачили їх переодягнутими в німецьку форму. На місце вбитого Каращука комендантом було призначено Самолюка Сергія. Свідчення жителів села, архівних даних говорить про те, що місцева поліція сприяла вивезенню жителів села на роботи в Німеччину.

Вивезення жителів проводилось в чотири етапи: на початку 1942 року, весною 1942 року, восени 1942 року, весною 1943 року. В результаті на рабську роботу до Німеччини вивезено 156 чоловік, з яких повернулось лише 124 чол., серед них 67 чоловіків і 57 жінок. В 1944 році почалося визволення нашого краю від гітлерівських загарбників. З 5 січня почали точитися бої за визволення нашої області і міста Ізяслава. В ході боїв за визволення м. Ізяслава на території с.Білеве знаходились німецькі військові частини, власівці, та численна бронетехніка фашистів. На території теперішнього магазину окупанти зробили кладовище, де хоронили загиблих німецьких солдат і офіцерів. За допомогу партизанам і за відмову від евакуації гітлерівцями було розстріляно 2 чоловіки. Серед вбитих був Мороз Василь Микитович та Шкодюк Гнат, обоє розстріляні 23 лютого 1944 року.

Гітлерівці залишили без житла 17 господарств місцевих жителів, їхні оселі були по-варварському спалені. Інших жителів села погнали в сторону с. Ріпки до залізничної ст. Чотирбоки, щоб відправити до Німеччини. Тільки швидкий наступ радянських військ зірвав плани гітлерівців.

Село Білеве було визволено 5 березня 1944 року о 10 годині ранку. Загиблих в боях при визволенні населеного пункту не було.

Дорогою ціною дісталась перемога нашому народові. Не всі жителі села, які захищали нашу землю, повернулись з війни. 96 односельчан навічно залишились лежати не тільки на території колишнього СРСР, але і на території країн Східної Європи, яку також визволяли від фашистських поневолювачів. Війна принесла горе багатьом сім'ям, багато жінок стали вдовами. Після війни в селі 13 дітей залишилось круглими сиротами. За бойові заслуги перед Вітчизною 11 учасників бойових дій було нагороджено орденами і медалями, багато з воїнів було нагороджено посмертно. Війна завдала також великих матеріальних збитків як окремим жителям, так і місцевому господарству.

Долаючи наслідки війни, відбудовуючи зруйноване господарство, жителі села змушені були сплачувати великі податки. За даними 1946 року по сільській раді на кожен селянський двір, а їх було 434, було накладено податок в розмірі 20 крб., а для так званих «нетрудових елементів» 150 крб. Вся важка праця в перші післявоєнні роки припадала на жіночі плечі.

Не вистачало необхідного реманенту та техніки. Землю доводилось навіть обробляти волами, оскільки техніки практично не було. Окрім того, білівчанам довелося пережити ще одне страшне лихо – голод 1946-47 років, який не менше завдав, ніж голодомор 1932-33 років, коли, за спогадами очевидців, люди змушені були варити юшку з кори дерев та їсти гнилу картоплю, яку потайки брали вночі з колгоспних кагатів.

Не дивлячись на чималі труднощі, які випали на долю наших односельчан, село поступово відроджувалось. Вже в післявоєнний час почала діяти школа (восьмирічна), продовольчий магазин, фельдшерсько-акушерський пункт. В 1962 році побудовано дитячий садок на 50 місць. В 1970 році збудовано просторе приміщення - Будинок культури. В 1973 році став працювати сільський магазин поблизу Сільської Ради.

З 1970 року почала діяти майстерня побутового обслуговування. При активній підтримці місцевого колгоспу, головою якого довгий час був Новак А.І. в 1969 році закладається будівництво нової школи на 480 учнівських місць.

Однак, в 1970 році будівництво заморозили, і відкриття школи відбулось лише в 1979 році.

Спочатку вона діяла як 8-річна школа, а з 1990 року вона стала середньою загальноосвітньою школою I-III ступенів, що дало можливість молоді не тільки Білевого, а і ближчих сіл здобувати повну загальну середню освіту

Протягом післявоєнного часу розвивався і місцевий колгосп, який спочатку носив назву ім. Хрущова, а в 1964 році перейменований в колгосп "Україна".

Господарство добилось високих успіхів, за що працівників було відзначено орденами і медалями за трудові досягнення, а голову колгоспу Бондарука Григорія Онуфрійовича нагороджено Орденом Леніна. В 1995 році на засіданні і загальних зборах колгоспників, колгосп був реорганізований в КСП "Україна", а згодом в ТОВ "Україна".

1 грудня 1991 року, підтримуючи Акт про незалежність України, який прийняла Верховна Рада України від 24 серпня 1991 року, населення села, як і всієї України, на Всеукраїнському референдумі висловили свою готовність жити в незалежній суверенній державі.

Однак, перші роки незалежності виявили багато проблем, особливо економічного та соціального характеру. Великі труднощі переживало сільськогосподарське підприємство КСП «Україна», потім реорганізоване в ТОВ «Україна», згодом в СТОВ «Україна»(нині землі належать до групи компаній «Укрелітагро»).

В кінці XX на поч. XXI століття сільськогосподарське товариство переживало не кращі часи, хоча по окремих показниках мало лідируючі позиції, особливо в галузі тваринництва (свинарство). Господарство не в змозі було придбати і поновити технічне оснащення, придбати в необхідній кількості мінеральні добрива та засоби захисту рослин.

Не дивлячись, що значна частина жителів була зайнята на роботі в товаристві, однак низька заробітна плата та часта її затримка спонукали молодь села шукати кращої долі в інших куточках нашої області та України. Населення села в 2014 р. в порівнянні з 1961 роком скоротилось вдвоє. Занепадає культура. Будинок культури, який був збудований в 1970 році і був окрасою села, поступово руйнується. Із-за відсутності палива протягом двох

зим прийшла в непридатність опалювальна система. Не на повну потужність працює бібліотека, яка завжди приваблювала жителів села. Потребує фінансування і приміщення школи, яка з 2003 року ліцензована, як НВО "середня загальноосвітня школа I-III ступенів - дитячий садок". В кінці 90-х років в школі був проведений капітальний ремонт покрівлі, опалювальної системи.

В 2003 році при допомозі районного відділу освіти закуплено комп'ютерну техніку.

В 2006 році по лінії Міністерства освіти і науки навчальний заклад отримав навчально-комп'ютерний комплекс «Квазар-мікро» в складі 5 комп'ютерів та периферії. Однак, брак коштів не дає можливість вчасно і якісно виконувати поточні ремонти. Не вистачає підручників, хоча останніми роками навчальна база дещо поповнилась.

Великою подією в історії села стала газифікація Білева та навколишніх сіл Білівської сільської ради та газифікація Білівської ЗОШ I-III ступенів, переведення закладу на газове опалення в грудні 2008 року.

В 2011 році Білівська сільська рада взяла участь в конкурсі ПРООН МРГ-II та за підтримки жителів села новоствореної громадської організації «Майбутнє Білевого» був реалізований проект громади «Енергозберігаючі заходи в Білівському НВК «Загальноосвітня школа I-III ступенів-дитячий садок» шляхом проведення капітального ремонту (часткова заміна вікон та дверей на металопластикові)». Проект був реалізований протягом 2012-2013 року. Загальна вартість проекту становить 201 тис. 461 грн. Протягом 2010 року було проведено капітальний ремонт Будинку культури (облаштування фасаду та заміна частини вікон на металопластикові), на що з бюджету сільської ради було витрачено біля 100 тис. грн.

Виконано ремонт і приміщення Білівської сільської ради (62 тис. грн..)

В 2013 році облаштовано 2,5 км. вуличного освітлення по вул. Центральна, Ів. Франка, Шевченка, В.Котика. Були встановлені лампи денного світла. Загальна вартість робіт складала 55 тис. грн. Протягом 2013-2014 років проводився частковий ремонт дорожнього покриття, на що було витрачено разом 82 тис. грн.

На території села діє с/г підприємство ТОВ «Украелітагро». Станом на 2014 рік дане товариство обробляє 1616 га землі, яка знаходиться в приватній власності та 250 га земель державної власності. Основною господарською діяльністю даного товариства є вирощування зернових (кукурудза, ріпак, пшениця, соняшник, соя). ТОВ «Укрелітагро» надає матеріальну допомогу підприємствам та організаціям на території сільської ради.

Зокрема в 2014 році проведено капітальний ремонт покрівлі Білівського НВК «ЗОШ I-III ступенів-дитячий садок». Разом з тим зміна с/г власника привела до зникнення такої галузі, як тваринництво, яким в минулі роки славилось Білеве. Приміщення тваринницького комплексу знаходяться в занедбаному і напівзруйнованому стані, а люди, які працювали в даній галузі, залишились без роботи. Значною подією в житті села стало відкриття в 2016 році дитячого садка на базі Білівського НВК, в якому на сьогодні виховується 30 дітей віком від 3 до 5 років.

В 2017 році за кошти сільської ради та жителів громади було побудовано довгоочікуваний водогін протяжністю 10 км. На влаштування водогону витрачено 817 737 грн. бюджетних коштів та 318 800 грн. коштів жителів села Білеве. На території Білевого працюють чотири торгові точки, які забезпечують населення села товарами першої необхідності.

Не дивлячись на певні зрушення в соціальній сфері та благоустрої населеного пункту, є ще чимало невирішених проблем. Великою проблемою населеного пункту є стан доріг із-за недостатнього фінансування.

Але найбільшою проблемою є безробіття, що штовхає багатьох людей, особливо молоді сім'ї, шукати кращої долі поза межами села, в тому числі і за кордоном. З надією та боєм мешканці села сприйняли останні зміни, які відбулись в Україні, революцію гідності, військові дії на сході України. Останні позачергові вибори до Верховної Ради України засвідчили, що жителі села прагнуть змін до кращого, зробили свій європейський вибір та прагнуть миру в Україні.

*Тече Горинь підковою стрімкою
Мов дума – мрія крізь мої літа.
Приходить в сни зажурою легкою
Село моє, земля моя свята.
В.Кравчук*

Наше село має чудову назву - Білеве...
Власні назви будь-якого об'єкта називаються топонімами. Від грецького слова «топос» (місце), та «онома» (назва). Топоніміка (з гр.) - місце та ім'я, тобто назви місць. Досліджуючи минулі часи, історики щоразу натрапляють на всілякі назви. Одні з них стосуються міст та містечок, сіл річок, озер. Назви мають різну долю: одні відомі здавна й збереглися дотепер, інші назавжди зникли у вирі історичних подій, залишивши по собі відгомін у легендах і переказах.

Всі топоніми можна розділити на групи:

Ойконіми — ((дім) + (ім'я)) — вид топоніма, власна назва — назва будь-якого населеного пункту.

Ойконіми природно-географічного походження утворені від назв підвищень, низьких, відкритих, заболочених місць, географічних назв природних і штучних водних басейнів, рослинного світу.

Гідронім («вода» та «назва») — географічна назва водоймища (річки, озера, ставка, моря, болота).

Оронім — вид топоніма: власна назва будь-якого об'єкта рельєфу земної поверхні — як позитивного (гора, гірський хребет, горб, долина, яр, впадина, ущелина), так і негативного (долина, котлован).

Багато різних назв оточує нас довкола. Цікавими є назви кожного населеного пункту, назви річок, вулиць, урочищ тощо.

За іншими відомостями, назва села пішла від того, що колись на місці, де розташоване село, був густий ліс.

І тільки тоді, коли дивишся зверху, то було видно «білу пляму», якою були галявини з ромашки. Спершу й була назва села-Біляве. Лише пізніше назва села змінилася на Білеве. До села пролягла «Мулькова дорога», яка тягнеться від траси до початку населеного пункту.

По цій дорозі важко йти, на ній постійні протяги та вітер.

А назву ця дорога отримала таку через те, що колись в самій крайній хаті села жив чоловік на ім'я Мулько. Так і закріпилася ця назва за цією дорогою. Село здавна поділене на кутки, за назвами яких, можна судити про їх особливості. Досить часто вулиці називалися за місцем їх розташування в населеному пункті. Наше село розташоване на березі річки Понорки, яка є правою притокою Горині.

Назва річки походить від поширеного в Україні географічного терміна понора — округла або видовжена воронкоподібна заглибина, в якій зникають поверхневі води, в тому числі й води річки; яр. В основі — старослов'янське *neriti* — «ховатися, занурюватися». Крім річки в нашому селі є штучний ставок, в народі його називають

Ставище(Стависько). Біля ставу колись був розташований млин, до якого приїзджали люди із сусідніх сіл, щоб спитлювати на муку. Звідти і пішла назва вулиці - Замлиння.

Є в нашому селі є такий куток під назвою «**Расея**», який розташувався на Лисій горі (Лисуха) – це територія в селі, яка розташована на високому пагорбі, на якому бідна рослинність.

Завдяки цій назві можна встановити, що на цій території колись проживали переселенці з Росії, що мігрували сюди в певний період.

Тобто, топоніми часто характеризують територію з точки зору тих народів, які колись населяли ту чи іншу місцевість.

Є в нашому селі вулиця **Ізяславська**. Коли ще не було ніяких доріг, люди самостійно витоптали стежину, якою можна було найкоротшим шляхом потрапити до центру. Так і закріпилася ця назва за цією вулицею.

Зарічна. Вулиця Зарічна дістала назву через своє місцезнаходження, тобто, вулиця за річкою.

Наші предки любили безмежні барвисті лани. Серед лісів є трав'янисті галявини, покриті ковдрою з пирію, конюшини, шавлії. На фоні темних лісових масивів вимальовувались білі та жовті пасма ромашки лікарської та кульбаби. Тут охоче осідали люди і їх поселення здобували назви зеленої місцевості. Як говорив М.Гоголь: «Многое в истории объясняется географией». Народні назви сучасних вулиць «Ліс», «Дубина», саме свідчать про те, що назва села дійсно походить від старослов'янського слова.

Дубина – названа тому, що там колись були дубові насадження, які поступово зникли. Поселення на цій місцевості було нерівномірне, населення проживало не компактно, а на відстані. Тому, під час німецько-радянської війни, коли в нашому селі були німці, вони приходили до осель мешканців з перевіркою, або, щоб дістати провізію, частенько заходили в останню хату і далі не йшли, бо думали, що село закінчилося. А насправді, село продовжувалося далі, але німці цього не знали, це і врятовувало людей.

Велика Лісова (Лісовська, Ліс) отримала свою назву через густі насадження дерев, які особливо добре ростуть лише тут. Вона розташована вздовж лісового масиву, в якому ростуть сосна, ялина, береза, осока. Нижче ярусом - чагарники, кущі, а серед трав'янистих рослин пшінка жовтецева, гусяча цибуля, медунка вузьколиста.

Микулин – територія в селі, яка отримала назву тому, що тут жив Микула, за іншими свідченнями, в тому «кутку» проживало багато хлопців на ім'я Микола.

Глинище - місце, розташоване в північно-східній частині села, там місцеве населення добуває глину для господарського використання.

До села примикає сусіднє село – **Кіндратка**, яке також має свої легенди щодо своєї назви. За повір'ям, село заснував заможний господар Кіндрат. Він побудувався біля річки, чи не на єдиній рівнині у цій місцевості. До неї підступав дубовий ліс із плямистими підлісками. Решта місцевості була горбистою.

Невдовзі на пагорбах почали оселятися люди, створюючи окремі куточки. Ці куточки отримали назви, які збереглися і донині: Поляна, Дубина. Підлісок, Вигін, Святенський куточок. Так виникло невеличке село. За Підліском, на невеличкій рівнині під дубовим лісом, кіндратчани збудували церкву.

Та не було миру у селі. Між жителями села постійно відбувалися сварки за земельні угіддя, доходило й до бійок.

Колись, на Великдень, в церкві, зібралось, майже, все село. Та і тут люди не помирилися, знову розпочали сварки, чвари та бійки між жителями куточків. Раптом з-за горба викотилася чорна хмара і поповзла на цвинтар (біля церкви) та на село. Зупинилася, розправивши свої чорні крила. Все навколо поглинула раптова темінь, вкриваючи навколишні пагорби передчасними сутінками. Креснула блискавка, вдарив грім, немов на велетенський залізний дах сипануло тисячі залізних куль. Земля навколо почала стогнати, ворухитися і поволі почала осідати в чорну глибочінь мороку. Зойки, верески, прокльони поволі почали зникати разом з церквою в цій безодні. І сьогодні, коли у Божих храмах святять паску, прикладаючи вухо до землі, можна почути дзвони та плач з тієї незбагненої безодні...

Западня

Все це виринає у пам'яті, коли стоїш біля криниці, щоб напитися, замруживши очі на якусь мить.

Віками приходили люди до криниці, щоб напиться живлющої води, бо ніколи вона не всихає, ця криниця на Западні. А коли прямили землю жорстокі посухи, то приходили сюди жителі і священники на молебень, аби Бог послав дощу на землю людям. Люди з сусідніх сіл чули страшенний гуркіт. Земля колихалась, мов розбурхане море під час шторму.

Майже всі будівлі були зруйновані. Залишився незруйнованим лише один куток, що знаходився біля могилок. Тут також стояла церква, але вона під час суду божого над кіндратчанами була зруйнована. Відтоді цю місцину почали називати Святою, а куточок з десятком хат – Святенським.

На місці колишнього храму зіяла велика страшна безодня, яка швидко заповнювалась водою і мулом, а від тієї вирви чорною впадиною зміїлось глибоке провалля, на дні якого клекотіла збурунена вода. Відтоді місця, оповиті легендами, так і стали називатися – Западня і Провалля.

Топоніми - «мова землі», документ довгої та тернистої історії людства. Трапляється, що відкриваються нові історичні факти, археологічні знахідки, які примушують нас поглянути з іншого боку на той чи інший топонім. З'являються нові географічні об'єкти, нові топоніми.

Отже, можна зробити висновок, що топоніміка - наука, яка розвивається, а для учнів нашої школи відкриваються нові горизонти для пізнання та вивчення рідного краю!

Здомі земляки нашого краю

*Летять літа і я старію.
А втім, це хибне поняття.
Я не старію – історію –
В мені мій край, його життя.
В мені літопис ріднокраю.
Я передам його для вас.
Щоб факел той, який тримаю,
В житті онука не погас.
Я бережу в собі довіку
Народу код і предка клич,*

*Аби любов його велика
Сягнула далечі сторіч.
Тому і думка серце гріє,
І я літам своїм скажу:
– Я не старію – історію.
Бо я народ свій бережу.*

Мальовниче село Кіндратка, що межує з Білевим, чарує своєю красою: невеличким ставком, розложистими вербами над ним, маленькими вуличками.

Тут, як ніде по інших селах, виспівують солов'ї, виводячи ніжні захопливі мелодії-трелі, особливо під ранок. Тонким притишеним звуком хлюпоче вода, заспокоює, навіює різні думки. У цій місцевості народився відомий в Україні письменник, композитор, байкар, поет, член Національної Спілки письменників України, заслужений працівник культури, лауреат п'ятих літературних премій, – Василь Іванович Кравчук.

Саме в Білевому народився, навчався у школі, і звідси пішов у дорогу майбутнього добре знаний в селі і в районі Саков Валентин, редактор газети "Колгоспне життя", вже згодом "Зоря Надгориння, поет.

Неодноразово на шпальтах газети порушував питання села, його проблеми, розповідав про долі односельчан. Це люди великої душі, патріоти свого краю, люблячі сини, наші земляки.

Відомий подільський письменник Василь Іванович Кравчук народився 8 червня 1929 року на Ізяславщині, у живописному селі Кіндратка, що потопає у верболозах річечки Понорки. Там пройшло його сирітське, босоноге, голодне й холодне дитинство. Батько загинув на війні, а їх було п'ятеро у матері-вдови.

З юних літ і до зрілого віку вчителював. У 1951 році закінчив Острозьке педагогічне училище. Вчителював у сільській школі на Рівненщині, потім 7 років у початковій школі с. Ріпки, що на Ізяславщині. Вчився на заочному відділенні Рівненського педагогічного інституту, заочно закінчив Житомирське музичне училище. З 1959 року, більше тридцяти літ, В.І.Кравчук був незмінним директором дитячої музичної школи в м. Ізяславі.

Багатогранний талант Василя Івановича вирає всіма барвами веселки – лірика, гумор, сатира, власні пісні на власні вірші. Знаний він широкому загалу читачів не лише як поет-гуморист.

Пише він і прозу – актуальну, проблематичну. У творчій скарбниці письменника майже 50 збірок поезії, прозових творів та публіцистичних нарисів. А ще – понад 200 пісень, які співає не лише рідне Поділля, а й вся Україна. Він автор книжок “Павук і муха” (1979), “За власним бажанням”, “Золотиста нитка в'ється” (1985), “Номенклатурна лічилка”, “Не такі ми вже й старі” (1988), “Останній візит душогуба” (1995), “Фарбування і кохання”, “Жайворонкова школа” (1994), “Йшов грибочок на горбочок”, “Вибране” (1995), “Веселі Василі” (1996), “Втеча від погибелі” (1997), “Любов і біль землі моєї” (1998), “Чия хатка кра! – кра! – краща...” (2002), “Синьоцвіт Горині”(2003), “На теплих крилах лелек”(2006), “Василеві веселинки”(2008), “Пам'ять коренів роду”(2009) та інших.

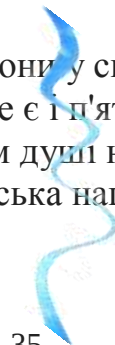

Аби уявити розмаїття творчих уподобань знаного і шанованого на Поділлі, та й далеко за його межами, письменника Василя Івановича Кравчука, потрібно прочитати бодай десяток його книг. Одні називають митця видатним сміхотворцем-гумористом і мають рацію: він – лауреат літературних премій імені славетних Степана Руданського, Микити Годованця, Степана Олійника. Має своє помітне, зароблене багаторічною працею, а не успадковане чи куплене, місце у “веселому” цеху гумористів і сатириків України. Інші вважають його справним традиційним прозаїком, ще інші – насамперед діти – неперевершеним казкарем-оповідачем.

Вони з нетерпінням чекають нових придибенцій, співомовок і загадок веселого “дідуса Василя”. Витоки творчості Василя Кравчука легко простежити за його віршами. Вони родом із села, з його рідної Кіндратки. І хоча поет живе в привабливому історичному містечку, про село пише, не оглядаючись із міської квартири. Він добре знає, що ошукані, обкрадені, знесилені села поступово гинуть. Зникає селянська антика. Зникаємо ми самі. Цілком можливо, що на наших правічних теренах осяде інша людяність. Та поет без надії – не поет:

Чотири сторони у світі.
Але для мене є і п'ята.
Вона теплом душі налита –
Це материнська наша хата.

***

Народився Валентин Саков 18 вересня 1946 року в селі Білеве. Його матінка, Ганна Іванівна, дуже любила свого сина, виховувала його працелюбним і акуратним. Закінчив Білівську семирічку, з 8 по 10 класи навчався у Ріпківській середній школі. Валентин дуже любив коней. І як тільки підріс, то вже возив на поле бочкою воду коником для людей, які трудилися на полі на жнивах. У 1954 році пішов у армію, у 1955 йому присвоїли звання сержанта. Відслуживши, поступив у Київський державний університет на факультет журналістики. Він ніколи не вживав непристойних виразів, не пив і не кутив. А книжок перечитав, мабуть, більше ніж його однолітки разом взяті. Коли гонив пасти корову, обов'язково брав із собою книгу.

Білеве, Кугаївці, Чемерівці, Хмельницький, Ізяслав – це ті міста і села, де жив і творив Валентин Олексійович. Свою майбутню дружину Людмилу зустрів у Білогір'ї, куди щоп'ятниці, після робочого тижня, летів на крилах кохання через усю область. У 1969 році журналіст разом із сім'єю переїздить із Чемеровець до Ізяслава і прийнятий на посаду кореспондента відділу листів газети «Колгоспне життя». На нього з самого початку журналістської кар'єри робили ставку, як на майбутнього редактора. Проте до цього «олімпу» простого сільського хлопця вела досить терниста дорога, яку він з честю подолав.

Згодом він стає таки редактором Ізяславської районної газети, в якій образно кажучи, народився і виріс як журналіст. 1985 рік – рік перебудови.

Було тоді нелегко, бо стояли поряд правда і брехня, чесність та обман, порядність і підлість. Потрібно було не лише вміти відрізнити позитивне від негативного, але й відстояти справедливість у безкомпромісній боротьбі, ламаючи списи, тобто журналістські пера, а інколи й власні долі.

Слід віддати належне В.О. Сакову, як громадянину, редактору і журналісту: він умів відрізнити справжнє від підробки, у нього завжди вистачало терпіння і толерантності довести свою правоту ідейним супротивникам. Справжній патріот України, Валентин Олексійович завжди відстоював національну ідею і не завжди знаходив однодумців.

Шукав правду і наštовхувався на серйозні перепони, виявляв любов і щирість, які інколи відлунювались нерозумінням. Та ніколи при цьому не відступав, не зраджував своїм принципам і простому народу, якому завжди вірно служив.

Було змінено і назву газети: із «Колгоспного життя» на «Зоря Надгориння», і зміну газети довелося пробивати через Верховну Раду. Майже два десятиріччя редагував він райгазету та у 1998 році Саков залишає редакцію газети з-за певних причин.

Мав намір створити газету «Майдан». Поезії Валентина Сакова – це художні замальовки миттєвостей життя.

Образність мислення, глибина думки, чисті, мов перлини, слова... Коли залишився без роботи, мріяв випустити власну книжку. Понад усе любив сидіти над тихою Горинню, де слова просилися у вірші, де думалося про найдорожче, вічне, де по-особливому сприймалася краса отчого краю. «28 вересня біля шостої години ранку на вулиці Шевченка в Ізяславі потрапив в ДТП відомий журналіст Валентин Саков.

«57 – річного потерпілого доставили до лікарні та, на жаль, врятувати не вдалося. Водій з місця аварії зник. Міліція здійснила оперативно-пошукові роботи, в результаті яких був затриманий 27-річний злочинець. Полковник міліції Бондар відмітив, що водій здійснив наїзд на велосипедиста, котрий повертався додому з дачі, автомобілем «Ніссан – сане» на відстані метра від тротуару.

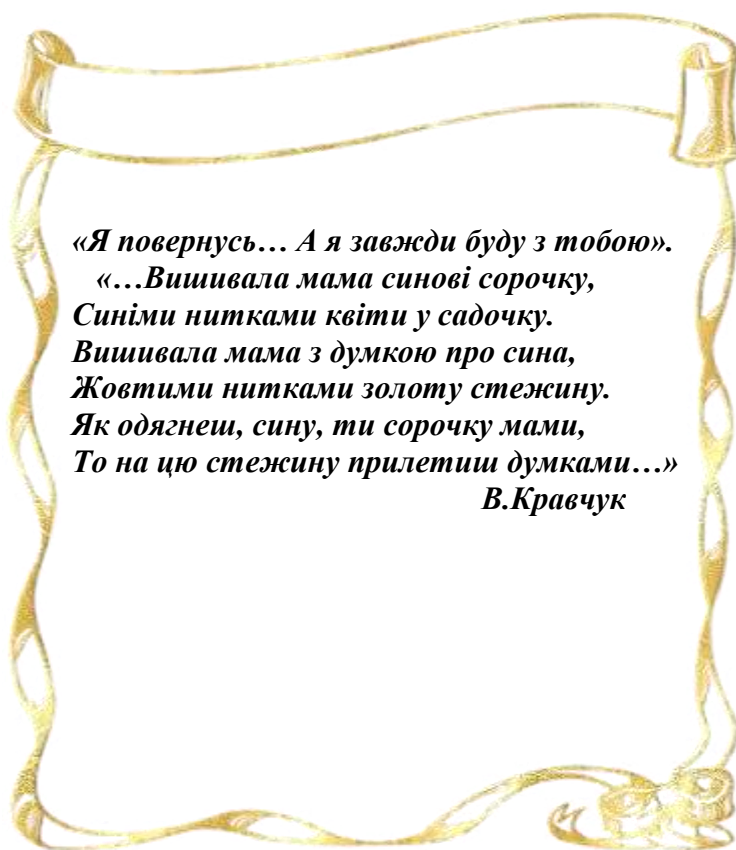
За попередніми даними, водій був за кермом у нетверезому стані. Зразу заперечував свою причетність до даного ДТП, але за кількістю фактів зізнався в тому, що вчинив. Основна версія, яку розробляло слідство, - нещасний випадок.» Звістка про його смерть облетіла весь район та область за декілька годин. Ніхто не міг сприйняти цю новину без щему в грудях і сліз на очах. Ховало Сакова усе Надгориння. Погожий осінній вересневий день, печальний траурний хід...

ПОХОВАЛИ Валентина Олексійовича на кладовищі у Білевому, поруч із могилою матусі, яка хоча й більшість років прожила у місті Сочі та похована тут. Десятиліттями мама і син – Сакови – були в розлуці. А зараз – дві рідні душі знайшли свій спочинок у Білевому, звідки й родом. Природа ніби заклала від невимовного горя.

А наступного дня до вирію потяглись журавлинні ключі, струшуючи з високого вересневого неба свою прощальну пісню.

Через пару років поруч з ним була похована його дружина, яка завжди була вірною дружиною і порадицею. Зусиллями письменників України Саковим поставили пам'ятник-надгробок з такими словами

:

Зустріч В.Кравчука з майстринями
вишивальницями с. Білеве в навчальному закладі

Народні умільці нашого села.

Народні художні промисли – це живі пам’ятки культури. Кожна річ - це оригінальний, неповторний твір, який вражає багатством і різноманітністю форм, вигадливістю і красою оздоблення та становить цінне надбання української художньої культури. Кожен народ від покоління до покоління передає свій суспільний та соціальний досвід, духовне багатство як спадок старшого покоління молодшому. Самобутня культура народу України має багатовікову історію. Вона тісно пов’язана з природними умовами, історичним буттям народу, способом його життя, характером тощо. Коли ми знайомимось з народним мистецтвом- ми повертаємось до забутого, відроджуючи, пробуджуючи до життя національні традиції, національний дух нашого народу.

Бо доки існує все це у народній пам'яті, доти існує сам народ. Ремесла в сучасному світі не втратили своєї актуальності й популярності. Ремісничє мистецтво й народні промисли беруть свої джерела з незапам'ятних часів і зберігають історію народу й країни у виробах народної творчості. Національні мотиви, досвід поколінь, що передаються тисячоліттями, і вміння майстрів – все це відбивається у виробах умільців.

Вироби, створені майстрами ремісничого промислу, такі як розпис по дереву, тканині, вазопис, гончарні вироби, прикраси з бісеру, мереживо, вишивка, прядіння і ткацтво, килимарство, різьблення, плетіння з лози, вироби з шкіри, скла, порцеляни, фаянсу, художня обробка металу, малярство, в'язання – є унікальними здобутками народної творчості. Кожен виріб – це результат творчої думки майстра, відбиттям його любові до історії свого народу, зігрітої теплом умілих рук.

Розвиток народної творчості захоплює, вірність народніх умільців справі своїх батьків, дідів і прадідів, що передає знання від батька до сина, свій досвід та любов до народного ремесла молодому поколінню, зберігаючи при цьому індивідуальний стиль майстра й оригінальність у рішенні творчих питань. Споконвічно речі, предмети побуту, начиння все створювалося тільки із практичною метою, але згодом стали приділяти увагу й красі створюваних речей. І в результаті користь і краса стали невіддільні в роботі майстрів. Вони розкривали своє відношення до навколишнього світу, до своєї історії краю та його природи.

Фантазіями майстрів польові квіти й трави переплітались в неймовірно яскравий і гарний орнамент, прості глиняні ковші перетворюються в зручні й гарні посудини, а дахи будинків та подвір'я прикрашають різьблені витвори та скульптури. Кожна така річ- індивідуальна, і навколишній світ робить унікальним. Кожна хата відрізняється неповторним затишком та своїм стилем.

Наш край багатий людьми, чиї золоті руки творять дива... Безліч майстрів Ізяславщини відомі у всіх куточках держави своїми чудовими творами. Але особливо хочеться звернути увагу на наших сільських умільців с. Білеве. Є чим гордитись і що показати!

Майстрині - вишивальниці відомі постаті в нашому селі. Талант

народних майстринь б'є ключем працелюбства та любові до традицій рідного народу. З -під чарівної голки Рабощук Віри Андріївни за роки життя вийшло безліч вишиванок: сорочки,спідниці, рушники. Вони вражають своєю оригінальністю та неповторністю. А ще ця майстриня має чудовий голос, співала в хорі, а зараз радує всіх своїм співом в храмі села.

Вірізняються власним стилем вишивання і роботи вишивальниці Рабощук Валентини Петрівни. Це безліч рушників, серветок та великих гарних картин. Роботи цієї майстрині неодноразово демонструвалися на виставках різного рівня. А ще в її колекції є картини

вишиті бісером.

Коли майстриня сідає за роботу, то весь світ завмирає, усі незгоди і проблеми забуваються, темні кольори стають яскравим промінням, яке фонтаном ллється на вишивки. Різнобарвна сила влади притаманна неосяжним просторам вишиваного світу Ольги Іванівни Якимчук, яка просто не уявляє свого життя без тонких ниток та звичайного полотна, на якому зароджується Всесвіт.

Її руки можна назвати «золотими», бо воно створюють справжні шедеври, іноді важко подумати, що це створили руки людини. Рушники, серветки, наволочки, декоративні подушечки, картини її палають яскравими фарбами. Гра кольорів, витончена краса виробів є натхненням та взірцем для інших майстринь.

А ще ця майстриня є бібліотекарем Білівського НВК «ЗОШ І-ІІІ ст.-д.с.» та берегинею шкільного музею народних умільців рідного села, де представлені різні, стародавні речі побуту, маса глиняного посуду, лави, рядна, верстатський станок, дитяча люлька, вишитий одяг для жінок і чоловіків, дітей, вироби з лози, дерева, металу, якими користувались наші діди-прадіди...

Діти залюбки приходять в музей і слухають цікаві розповіді вчителів та самих майстрів про традиції та обряди нашого села, регіону.

А ще в нашому селі є майстер по дереву та різьбярству Чорний Микола Миколайович (донедавна вчитель трудового навчання Білівського НВК, а зараз – Сільський голова). Його роботи досконалі, гарні, практичні та були представлені на виставках різного рівня. Свій досвід він передав учням, які зараз є теж кваліфікованими спеціалістами своєї справи (Поперечний О.М., Довгалюк І.М.) Це не тільки речі домашнього вжитку, але й обійстя та вулиць: столики, дощечки, різні скульптури та кринички, навіть вікна і двері в оселі, декоративні огорожі.

Не можна тут і не відмітити народного майстра по ковальству Корінця Олексія Григоровича, нашого сільського козака села, який неодноразово показував вміння з варіння козацької юшки та кулешу під час свят у селі. А його ковані вироби з металу кожен рік є незамінними на виставках району та області (гойдалки, декоративні решітки, різні речі).

Серед всіх умільців села є і народні художники, які займаються малярством. До цієї пори милують око картини художника Дячука Миколи, який свій талант залишив нащадкам.

І по його крокам пішли дочки Олена та Людмила, які, маючи такий талант, віддали дітям. Руками цих дівчат розписані стіни школи в дитячому садочку. Пейзажі природи, сцени з життя казкових персонажів оживають прямо перед вами. Яка багата людська фантазія! Своїми полотнами славиться наш односельчанин Федосюк Олег, який майстерно працює художником та представляє свої картини далеко за межі району.

Його творами можна милуватись годинами, а природа на картинах, ніби жива, передає красу рідного краю...

А вся ця краса, традиції та обряди оспівуються в піснях, які виконує місцевий сільський хор Будинку культури с. Білеве під керівництвом Лук'янчука Віктора Олексійовича. На всі урочисті події хор несе людям радість через пісню, любов до рідного села, своєї землі, до таких талановитих та гарних людей.

« А за селом, за селом, за селом,
Я український козак, я – козак,
Там вітер верби колише крилом,
Я без дівчини не можу ніяк!»

Тож і буде процвітати село, маючи таких славних козаків, таку силу та талант! І ми впевнені, що мистецтво народних майстрів допомагає розкрити дітям світ прекрасного, розвивати у них художній смак, виховує в них почуття любові до свого народу, його традицій та історії, привчає любити свою батьківщину, де ти народився і виріс та передавати іншим у спадок витвори мистецтва та краси!

«Я бережу в собі довіку народу код і предка клич, аби далечі сторіч...
любов його велика сягнула»

47

Роботи майстрині – вишивальниці Якимчук О.І.

*Оглянешся - важко згадати,
Та все ж пам'ятати повинні
На крові замішані дати
Печуть наші душі і нині.*

В.Кравчук

Остарбайтер №

**На нарах кров розбитих тіл.
Тавро із цифр – німе імення,
Болюча згадка голок-стріл.
У плечі врізалась нагайка.
Прилипла роба до спини.
Під дикий регіт, п'яну лайку
На "апельплац" ішли вони.**

Друга світова війна залишила кривавий слід на землі України. Її глибока рана – сповнена нелегких випробувань доля оstarбайтерів. Близько 2,5 млн мешканців України було насильно вивезено на каторгу до Німеччини.

Ще в березні 1942 року декретом Гітлера було створено спеціальний державний орган – «Імперське бюро по використанню робочої сили» на чолі з недавнім гауляйтером Тюрінгії Ф. Заукелем, Через місяць він обнародував програму, в якій формулювалась загальна політика нацистської Німеччини з питання використання, як рабів, населення окупованих районів.

«Метою цієї нової гігантської мобілізації робочої сили, – писав Ф. Заукель, – є використання всіх дуже багатих та великих джерел, які ми завоювали і здобули боротьбою наших збройних сил під командуванням Адольфа Гітлера...

Сировина, родючі землі на підкорених територіях і їх ресурси робочої сили повинні бути використані повністю...»

Окупувавши Подільський край, гітлерівські загарбники встановили тут жорстокий окупаційний режим, який поглиблювався розташуванням неподалік Вінниці надсекретних об'єктів Рейху – ставок Гітлера «Вервольф» та Герінга «Штайнбрух».

Терор і насильство переросли у відвертий геноцид проти місцевого населення. Однією з його форм була примусова депортація мешканців регіону на каторжні роботи до Німеччини, яку новоявлені людолови поміж собою цинічно називали «полюванням за черепами» і здійснювали нелюдськими методами.

Всього окупантам вдалося вивезти на рабську працю в Німеччину 195800 подолян, в тому числі 117230 чол. із Кам'янець-Подільської (тепер: Хмельницької) області. Усім їм судилася гірка чаша фашистської неволі, неймовірно важка праця, постійне приниження людської гідності. Раби з України використовувалися на промислових підприємствах, транспорті, в сільських, комунальних і приватних господарствах. За свою каторжну працю, як правило, вони не одержували платні, жили в примітивних бараках, в ізольованих таборах, працювали від ранку до ночі. Багато їх навіки залишилися в землі Третього рейху, померли від знущань, катувань, голоду і хвороб.

Але є серед людей, що постраждали в роки фашистської окупації особлива категорія громадян – тодішні діти. Кров холоне в жилах від самої думки про їхню долю. Скільки їх загинуло в газових камерах, ми вже не дізнаємося ніколи. За деякими даними, приблизно 1,2 мільйона малолітніх в'язнів було з СРСР. А злочини проти євреїв, циганів? Хіба це можна забути?

Цей нарис – історія малолітнього оstarбайтера, в'язня трьох нацистських концтаборів Василя Зайця – данина пам'яті всім тим, хто опинився за колючим дротом Освенціма, Майданека, Дахау, Треблінки, Собібору, Берген-Бельзена...

Високо в небі, курличучи, летять журавлі. Повертаються здалеку на милу Україну. Маленький, худенький і зовсім сивий чоловік, приклавши руку козирком до очей, проводить їх довгим поглядом. І разом з журавлями повертаються до нього спогади.

Гіркими і болісними є вони. Добре було б заховати їх найглибше в душі, щоб не боліло, але якось так заховати, щоб не забувалось. Бо забувати такого не можна. Це тяжкий гріх перед тими, що загинули, згоріли в крематоріях багатьох таборів смерті. Василь Пилипович Заєць згадує, з яким щемом в душі він дивився на такий же журавлиний трикутник тоді, коли був невільник на німецькій землі. Як хотілося йому вслід за цими гарними птахами полинути на Україну, на Ізяславщину, в своє село. Там у нього залишилася мама, брати, сестри.

Мама, матуся... Як хотілося припасти губами до її натруджених порепаних рук, почути ще раз ніжний голос. Матінко рідна, чи ж допоможе доля ще хоч раз Вас побачити? Багато літ минуло від того страшного часу, а пам'ять береже події та епізоди того страшного лихоліття так чітко, ніби це сталося вчора.

Часто, лежачи в темноті на голих нарах в штольнях Конштайну, згадував своє дитинство, рідну Кіндратку, де 20 січня 1925 року народився в маленькій, низенькій, але чепурній хатині.

Крім нього, в сім'ї було ще двоє братів та дві сестри. Жили дружно, хоча і важко, бо тато в 1940 році помер. Вирощували хліб, насаджували сади, надіючись на щасливе життя. Жила Кіндратка. Сумувала і раділа, співала і плакала, кохала і ненавиділа. І ніхто не сподівався, що її спіткає найбільше лихо. Фашисти окупували цей край в 1941 році. Вулицями сновигала смерть у формі чужинських солдатів. Забрали Василя 9 липня 1942 року, коли йому не було ще й 18 років. Разом з ним з Кіндратки захопили ще дев'ять дівчат та двох хлопців. Погнали їх в район на збірний пункт. Плач, лемент близьких супроводжували їх аж до Ізяслава. А там німці з поліцаями, як худобу, зганяли дівчат і хлопців з усього району. За плечима ляскали постріли, і крізь них – невгамовний, впереміжку із собачим валуванням, людський зойк. Через два дні молодих невільників повантажили в "товарняки" і – прощай, Ізяславщина. Скільки везли – не пам'ятає Василь.

Кругом таке горе було, що страх розум сковував. В вагоні духота, тиснява. Хтось плакав, стогнав, проклинаючи людоловів. Хтось мовчав, думаючи про те, чи повернеться сюди назад. Опинилися в німецькому місті Фрідріхсгафен, що біля кордону із Швейцарією, недалеко біля Баденського озера. Місто зустріло українських невільників педантичною чистотою: гарними будиночками, чистими дорогами, квітами.

Нарешті їм дали поїсти якоїсь баланди, в якій можна було побачити кусочки брукви. А далі – важка робота на будівництві, від якої судомило все тіло. Але затрималися тут недовго.

Восени 1943 року їх повантажили в закриті грузовики і привезли в концентраційний табір Бухенвальд, який зустрів невільників написом на воротах "*Jedem das Seine*" ("Кожному – своє").

На той час в ньому було сто тридцять шість бараків, де розміщувалися окремо чоловіки і жінки. Розповідали, що там були і діти, але недовго, потім їх кудись вивезли. Дітей використовували, як донорів.

Адже чиста дитяча кров так підходила німецьким солдатам. Це земне пекло, ніби в насмішку, було оточене райською природою і розміщене на горі Етельсберг під Веймаром – центром Тюрінгії – містом, з яким пов'язане життя великого німецького поета Гете.

На території табору знаходився старий дуб, названий в'язнями "дубом Гете". В'язні нещадно експлуатувалися в воєнній промисловості. Тут проходили масові вбивства військовополонених, багато в'язнів гинуло від медичних експериментів і звірств есесівців. "Нас, – згадує Василь Пилипович, – відвели у карантинний блок, наказали роздягнутися, забрали одягу, постригли і погнали під струмінь води.

Тіло змастили якоюсь смердючою рідиною, дали смугасту одягу і "вінкель" – клеймо з номером. З цієї хвилини ми вже не люди, а номери.

Поляк, сусід по нарах, звернув увагу на мій номер – 28582. Він був однаковий і зліва і справа. І я подумав, що, можливо, він "щасливий" і допоможе мені вижити.

Ця слабка надія давала мені віру в життя. А це було дуже важко, бо день і ніч диміли труби крематорію, ковтаючи свої жертви". Але і тут Василь Пилипович довго не затримався. Тими ж вантажівками в'язнів вночі перевезли в табір Міттельбау-Дора – філіал табору Бухенвальд, розміщеному за чотири кілометри від міста Нордхаузена. Їх чекала важка робота в горах Харцу – штольнях біля підніжжя гори Конштайн.

Це був цілий підземний завод, який налічував 47 штолень-цехів. В'язнів використовували для масового виробництва ракет "ФАУ-1" та "ФАУ-2"(чудо-зброя, як її називали німці, "зброя помсти" – "фергельтунгс-ваффе"). Цей найбільший підземний завод Міттельверк був дітищем штурмбанфюрера СС Вернера фон Брауна, який запевнив фюрера, що він дасть Третьому рейхові зброю, здатну знищити Англію і Америку.

В'язні під наглядом німців збирали ці ракети, адже тільки ракета "ФАУ-1" складалася з двохсот п'ятидесяти тисяч деталей. Крім ракет, виготовлялися комплектуючі до літаків "мессершмідтів". Василь Пилипович згадує, що і там в'язні, як могли, допомагали наблизити день визволення: вони вдавалися до саботажу. Варто було зробити різьбу на гайці на пару міліметрів більшою – і ніяка ракета не долетить до своєї цілі.

Якщо німцям вдавалося виявити таких саботажників, їм загрожували страшні муки і повільна смерть.

Шістдесят тисяч в'язнів більш ніж 40 націй пройшли через цей табір. Більше двадцяти тисяч не пережили "пекла Дори". Перші місяці працювали і спали в приміщеннях під землею в страшній тисняві, шумі, пилюці, в смороді, в темноті і сирості. Лише весною 1944 року були переведені в надземний барачний табір.

"І ще через один табір довелося мені пройти, – розповідає колишній в'язень. – Із прифронтової зони почалася евакуація десятків тисяч в'язнів, і нас привезли в концтабір Берген-Бельзен, який став дуже переповненим. Люди масово вимирали.

Крематорій не встигав спалювати трупи. Напевно, попіл з багатьох із нас теж би розвіяли над землями Тюрінгії, якби не армія союзників. 15 квітня 1945 року табір був звільнений англійськими військами. Живі, обтягнуті шкірою скелети (деякі важили по 28-30 кілограмів), тішилися, як діти, відчувачи подих волі". В Берген-Бельзені загинуло біля 50 тисяч в'язнів концтабору і біля 50 тисяч військовополонених. 19 травня 1945 року остарбайтери ступили на територію Радянського Союзу. І зразу ж Василя Пилиповича забрали в армію. Тільки 24 лютого 1948 року він був демобілізований і поїхав додому.

Побачивши рідне село, упав на коліна, цілував землю, плакав від щастя. Маму побачив на подвір'ї: поралася по господарству. Неголосно сказав: "Доброго дня, мамо!". Вона здригнулася, не вірячи собі, обернулася, мову одібрало, лише очі не випускали сина із виду. Вони довго плакали від щастя.

...Прошуміли, промайнули літа. Ось недавно і вісімдесят шість стало на порозі у Василя Пилиповича.

Багато горя і страждань довелося побачити на своєму віку. Глибокі зморшки, як рани пережитого, поорали обличчя цього чоловіка. Та у його серці завжди панувало добро, людяність, милосердя. Напевно, саме завдяки їм він зміг подолати життєві негаразди і гідно дожити до поважних років.

Життя розпоряджається так, що колишні малолітні в'язні, до яких відноситься і наш герой, стали останніми свідками страхіть нацистів.

А це означає, що пам'ять про минуле вони пронесуть довше за інших.

Саме їм випало дописати останній розділ Книги Пам'яті – страждань, пережитих за колючим дротом.

Доля ще тричі закидала Василя Пилиповича на німецьку землю, коли він в складі делегації колишніх в'язнів був запрошений парламентом федеральної землі Тюрінгії, мерами міст Веймара та Нордхаузена на Міжнародні конференції з нагоди 50-річчя, 55-річчя та 60-річчя визволення в'язнів концтабору Міттельбау-Дора, взяв участь в урочистостях, присвячених звільненню табору.

Летять журавлі...

P.S Коли буйним цвітомквітували сади, старенький остарбайтер пішов із цього світу. Зболена душа пішла на спочинок в інший вимір.

Земля пухом і вічна пам'ять Василю Пилиповичу Зайцю!

ОСЛИНИ - «ГОДИННИКИ»
СЕЛА БІЛЕВЕ

*Ах кульбаби, кульбабки,
Засумує весь луг,
Як жовтіючі шапки
Перетворяться в пух!*

В.Кравчук

Квіти – супутники нашого життя. Вони супроводжують людину на протязі всього її життєвого шляху: зустрічають при народженні, прикрашають свята і будні, оживляють похмуру осінь і вселяють радість в домі зимою.

Чи може бути щось красивіше за квітку, що розкриває назустріч сонцю свої пелюстки?

Що може бути красивішим від пелюсток, що тягнуться до сонця, вкриті, мов намисто, краплинами роси?

Спостерігаючи за рослинами, люди помічали, що одні квітки являються вісниками сходу сонця, а інші – заходу сонця. Шведський натураліст Карл Лінней запропонував створити квітковий годинник.

Такий годинник був створений в місті Упсале в 20х роках XVIII ст. Він починав показувати години з 3 – 5 годин ранку, коли розцвітали квітки козельцю великого, і переставав показувати години в 12 годин ночі, коли закривались квітки кактуса “цариця ночі”.

Але квітковий годинник Карла Ліннея – не універсальний посібник для людей усіх країн світу, оскільки життя скрізь проходить за місцевим часом.

У різних районах Землі біологічні процеси у рослин виявляються по різному. Інакше кажучи, квіткові годинники в різних широтах “ходять” по-різному.

Кожна рослина ввібрала прихований ритм природи, серед якої народилася, створивши на його основі свою «музику», свій «стиль» життя. Ці ритми повторюються з періодом близько 24 годин, за що їх назвали близько добовими. Вони закладені природою аж на молекулярному рівні, що дає підстави говорити про наявність певного таймера життя.

Кожна жива істота постійно звіряє свої хронометри з «вуличними» - так званими датчиками часу. Вони допомагають узгодити ритми організму з ритмами навколишнього середовища.

Універсальними синхронізаторами є насамперед світло. Коливання температури, вологості, тиску – всього близько сорока факторів. О, природа – великий перестраховщик!

Біологічний годинник не багато був би вартий, коли б залежав від першої – ліпшої зміни у навколишньому середовищі. Уся його цінність у тому, що він, дослухаючись вказівок «вуличного» хронометра, зберігає свою автономність.

Біологічний годинник рослин с.Білеве має власний “хід”, пов’язаний з географічним положенням. Порівнюючи дані з дослідженнями К. Ліннея (годинники якого працюють на 60 паралелі), годинники рослин села мають розбіжність у часі приблизно на 1 – 1,5 години.

Серед рослин села, що мають «стрілки», тобто їх залежність від часу виявлена особливо наочно слід виділити такі, як: мак дикий, кульбаба лікарська, підбіл звичайний, нагідки, березка польова, цикорій дикий, шипшина собача.

1. Підбіл звичайний, мати-й-мачуха (*Tussilago farfara* L.) Родина складноцвітих

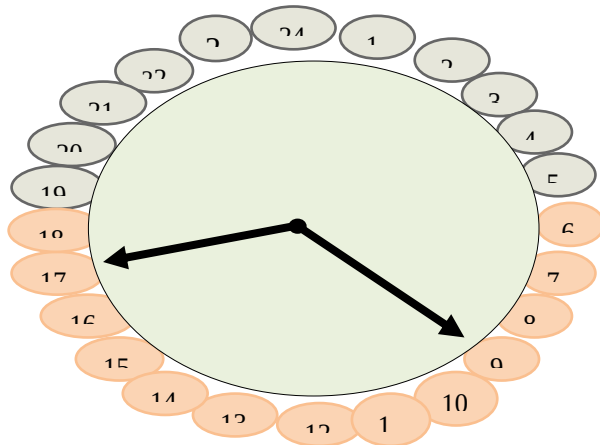
Щойно з сільських глинястих пагорбів та схилів ярів зійде сніг і вони ще парують вологою, як на них починають золотистим блиском ясніти маленькі сонячно-жовті суцвіття підбілу звичайного. В цей післязимовий час особливо привабливі ці одні з перших квітчастих новинок жаданої весни.

Квітки мати-й-мачухи в нашій місцевості розкриваються о 9-10 ранку, а в п'ять вечора квітки закриваються. Закриваються квітки також в похмурну погоду, перед дощем.

Рослини неначе відчують наближення дощу і захищають внутрішні частини квіток і пилок від негоди і нічного холоду. Про підбіл можна сказати, що це рослина -

барометр.

Мал. 1.

Квітковий «годинник»
Мати-й-мачухи (*Tussilago farfara*)

1. Мак дикий (*Papaver rhoeas* L.) Родина макові

Маку-самосійки ще чимало росте на наших полях та вздовж доріг.

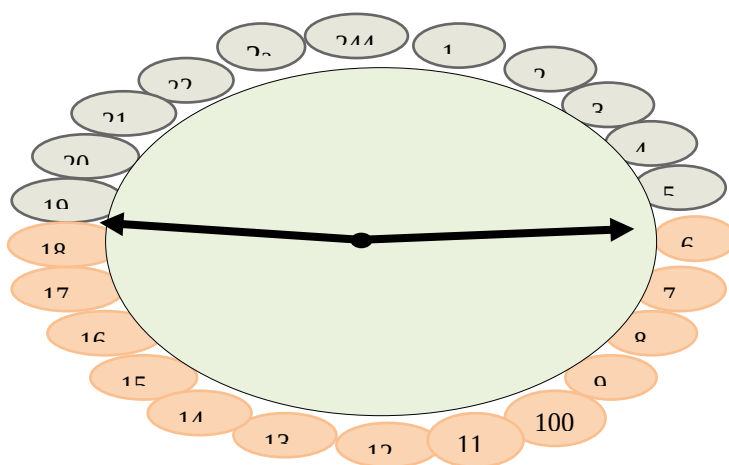

Мак снодійний цікавий тим, що по ньому хоч годинник перевіряй: розкривається близько п'ятої години ранку, а закривається близько сьомої вечора.

Від роси захищає пилок – єдине своє багатство, бо ж нектару в квітці немає.

Проте при підвищеній вологості, або надмірній посушливості ця закономірність може бути дещо порушена. Так, квітки маку розкриваються на годину пізніше, а закриваються дещо раніше при підвищеній вологості, а в спекотні дні розкриваються о п'ятій ранку, а закриваються далеко за сьому годину вечора.

Отже квітки маку дикого мають період розкривання квіток з 5.00 – 6.20, а період закривання 17.50 – 19.30.

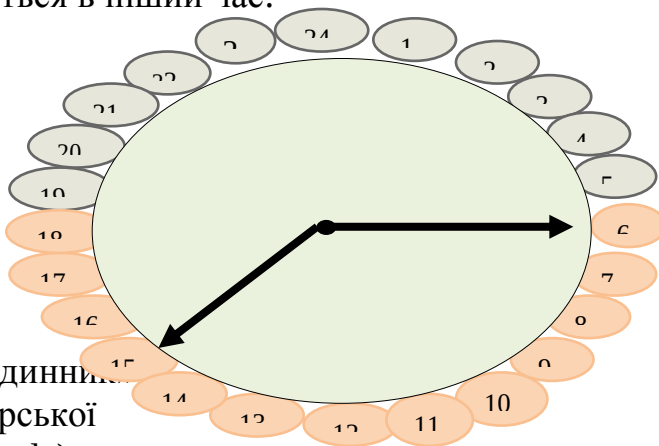
Мал. 2 Квітковий «годинник»

Маку дикого (*Papaver rhoeas*)

2. **Кульбаба лікарська (*Taraxacum officinale*)** Родина Складноцвітих
Є серед зелених друзів людини рослини, постійні її супутники.
Одна із таких рослин – кульбаба.

Цвіте кульбаба в квітні - червні, пізніше можна спостерігати повторне цвітіння. Кульбабу з повним правом можна назвати квіткою сонця. Якщо придивитися, то луки, на яких вона поселилась, весною кілька разів на день змінюють своє забарвлення. До сходу сонця вони зелені, та варто вранішнім сонячним променям доторкнутись зеленої трави, як зразу ж загоряються зірочки золотисто – жовтих квіток кульбаби. Вище підніметься сонце – вся лука загориться, запалає. В ясні сонячні дні кульбаба відкривається в 6-7 годин ранку, закривається в післяобідню пору. В сильну спеку квіти можуть закриватись і раніше, деś о 10 ранку. В дощову погоду або при тривалому тумані квітки або взагалі не розкриваються, або розкриваються в інший час.

Мал.. 3 Квітковий «годинник»
Кульбаби лікарської
(*Taraxacum officinale*)

Отже, квітки кульбаби лікарської мають період розкривання з 6.00 – 7.20, а період закривання – 11.10 – 14.40. «Годинник» кульбаби лікарської матиме наступний вигляд, див. мал. 3

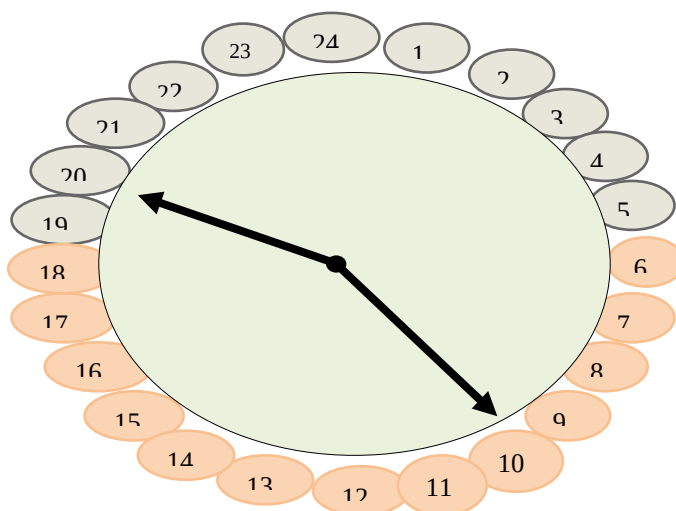
3. Нагідки (*Calendula officinalis*) Родина складноцвітих

Це однорічна, світлолюбна культура, що має квітки у досить великих кошиках жовтогарячого кольору. Цвітіння розтягнуте з червня по жовтень.

Для спостереження нагідки є найулюбленішою рослиною. Нагідки – рослини «сплюхи»: свої пелюстки вони розкривають близько десятої години, а стулюють ввечері, близько сьомої години.

Період розкривання квіток цієї рослини в нашій місцевості займає проміжок з 9.00 до 10.50 години, а період закривання відповідає проміжку з 17.10 у похмуру погоду до 19.40 ясного сонячного дня.

Мал. 4. Квітковий «годинник»

Нагідок (*Calendula officinalis*)

4. Березка польова (*Convolvulus arvensis*) Родина березкові

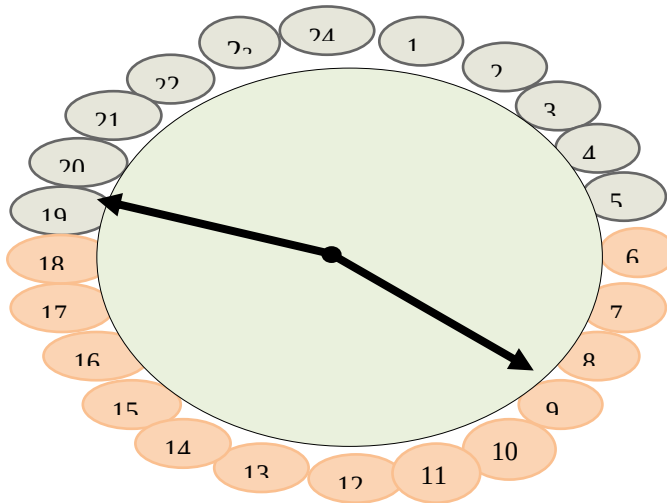
Цвіте в перший рік життя в липні-вересні, а на другий з травня до осені.

Пелюстки ця рослина розкриває тоді, коли сонце вже достатньо прогріє повітря, а саме, близько дев'ятої години ранку. Закривання пелюсток відбувається десь о шостій годині вечора. Перед дощем квіти берізки закриваються, тому рослина є своєрідним барометром.

Отже, березка польова як рослина – «годинник» села розкриває свої квітки в проміжку між 9.10 – 10.40, а закриває їх ясною погодою у 17.50 – 19.20, а в пахмурні дні вже в половині шостої вечора.

Мал. 5 Квітковий «годинник»
Березки польової (*Convolvulus arvensis*)

5. Цикорій дикий (*Cichorium intybus* L.) Родина складноцвітих

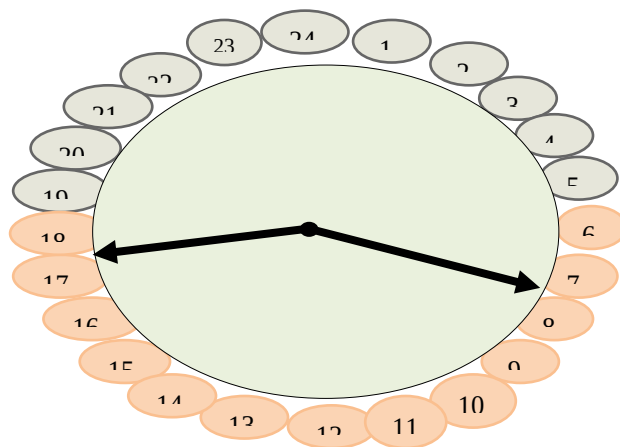

Інтенсивно – блакитні язичкові квіточки зібрані в суцвіття кошики. Коли глянеш на рослину, таке враження, наче хтось навмисне повирізував з синього шовку багато зірчастих оздоб і розвішав їх на розчепічених стеблах, аби не було воно голим.

Цикорій також є рослиною, що має «стрілки», тобто залежність процесу розкривання і закривання квіток від часу доби має чітко визначені рамки. «Просинається» ця рослина близько восьмої години, а «засинає» десь о п'ятій.

Період розкривання пелюсток цикорію у нашій місцевості має проміжок з 7.10 до 8.40, а період закривання з 16.10 до 17.50.

Мал.. 6 Квітковий «годинник»

Цикорію дикого (*Cichorium intybus*)

7. Шипшина собача (*Rosa canina*) Родина розових.

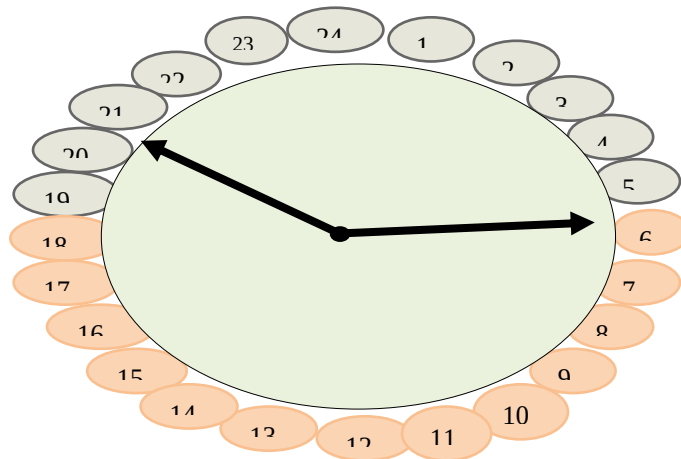
Справжнім символом літа можна вважати витончено прекрасні квіти шипшини.

Спостерігаючи за особливістю цвітіння цієї рослини не важко помітити, що квітки цієї рослини є провісниками сходу сонця.

Вони поспішають розкритися з першими променями сонця, а потім разом із заходом сонця закривають свої пелюстки

Мал. 7 Квітковий «годинник»

Шипшини собачої (*Rosa canina*)

Непоганий барометр і разом з тим годинник - Мокрець (зірочник середній). Якщо квітки мокрецю розкрились о дев'ятій годині ранку і лишилися розкритими до четвертої години дня, це означало, що погода і завтра буде гарною. Але якщо квітки мокрецю не розкриваються вранці у звичайний час, то вдень буде дощ.

Такий годинник діє з квітня до пізньої осені (хіба не універсальний?). Можна спостерігати рух «стрілок» годинника також у осоту, латаття білого, льону, безсмертника і ін.

Спостерігаючи такі процес у живій природі на власні очі переконуєшся у винахідливості природи, її передбачливості і всепоєднуючій сутності всього живого.

Кожна рослина «знає», коли їй зацвісти, аби встигнути до настання холодів забезпечити безсмертя своєму роду. Тобто існує своєрідний «календар флори».

Хоча людина внесла зміни в клімат Землі, та все ж біологічні годинники рослин працюють протягом доби, як і багато віків тому.

Природа великий перестраховщик, а тому біологічні годинники є універсальними так як контролюють свої стрілки за кількома показниками, а тому і не збиваються з ритму.

Пам'ятні місця. Історія села

Тема:

Мета уроку :

- залучити учнів до історико – краєзнавчої, пошукової роботи у школі, підвищити їхню національну свідомість;
- виховати гордість за героїчне минуле нашого краю, за власний народ;
- допомогти учневі відчувати себе членом української родини;
- навчати готувати проекти, презентації.

Очікувані результати: після цього уроку учні зможуть здійснювати пошукову роботу, розмовляти із старожилами села; подорожувати по історичних місцях нашого краю; досліджувати його; працювати з документами; готувати проекти, презентації, застосовуючи ІКТ.

Обладнання: ІКТ, карта Хмельницької області, фото с.Білеве з супутника.

Література: Історія міст і сіл України. *Матеріали Житомирського Державного Архіву, Архіву СБУ Хмельницької області, Хмельницького Державного Архіву Спогади старожилів села*

Тип уроку: урок – екскурсія, комбінований.

Структура уроку:

I. Організаційний момент.

II. Презентація проекту:

**ТУРИСТСЬКО-КРАЄЗНАВЧА ЕКСПЕДИЦІЯ ІСТОРИЧНИМИ
МІСЦЯМИ ІЗЯСЛАВСЬКОГО РАЙОНУ ТА С. БІЛЕВЕ**

ПРОЕКТ

Стоїть село в святій долині /7 – 11 кл./ Керівник проекту - вчитель історії Кравчук В.М.

I. АКТУАЛЬНІСТЬ.

Без знання традицій, звичаїв, історії рідного краю неможливо виховати справжнього громадянина суверенної держави. Тому проблема краєзнавства є актуальною.

(Демонстрація презентації)

III. МЕТА ПРОЕКТУ.

Залучити учнів до історико-краєзнавчої роботи у школі. Підвищити їхню національну свідомість, розвинути у дітей гордість за власний народ.

Залучити учнів до пошукової роботи, формувати вміння до самостійної роботи, допомогти учневі відчувати себе членом української родини.

IV. ЗАВДАННЯ ПРОЕКТУ

1. Активізувати роботу учнів, скерувати у русло збору історичного матеріалу.
2. Розвивати ініціативу учнів і скеровувати на збір історичних відомостей шляхом захисту з уст старожилів, учасників подій, здійснювати краєзнавчо-історичні експедиції з метою вивчення історії рідного краю, збору інформації
3. Поглибити знання учнів за допомогою спогадів старожилів, очевидців історичних подій і т.д.
4. Проаналізувати, як минуле впливає на майбутнє.
5. Підібрати історичний та ілюстративний матеріал.
6. Розвивати життєву компетентність.
7. Розвивати пізнавальні інтереси учнів.
8. Виховувати патріотичні почуття.

V. Етапи реалізації проекту.

1. Робота з літературою.
2. Розподіл доручень між учасниками проекту.
3. Організація і проведення екскурсій рідним селом .
4. Написання творчої роботи *Історія села Білеве*
5. Поповнення експозиції шкільного музею
6. Створення відеофільму «Стоїть село в святій долині».

VI.Звіт про роботу над проектом.

ТВОРЧА РОБОТА УЧНІВ

VII. Очікувані результати.

Розвиток пізнавальних інтересів учнів.

Набуття навичок дослідницької роботи.

Вдосконалення вміння орієнтуватися в інформаційному просторі.

Створення ілюстративних та інформаційних матеріалів.

Розвиток життєтворчості учнів.

Вміння працювати з комп'ютерною технікою, створювати відео та фото презентації.

VIII. Учасники проекту:

- учні 7-11 класів (гурток «Мандрівник»)

IX. Тип проекту:

інформаційно - дослідницький, колективний, довготривалий.

Коли... розсіпані останки минулого збережемо, пояснимо їх і навчимо шанувати – історія України не буде для нас чимось далеким і тільки святочним, а стане живою частиною світогляду й основою національних почувань .

І.П.Крип`якевич.

ПАМ'ЯТКИ СЕЛА

1. Обеліск загиблим воїнам в роки німецько-радянської війни 1941-1945 рр.
2. Пам'ятний хрест загиблим від голодомору 1932-1933 років.
3. Церква Св. Великомучениці Параскеви 1992 р.- закінчення будівництва.
4. Пам'ятник Євстафію Лісковому герою I світової війни (с. Кіндратка)
5. Обеліск П. Тітарчук (с. Кіндратка)
(Демонстрація фото матеріалів)

Нарис історії села Білеве /Смусь Анастасія – 11 кл/

Село Білеве Ізяславського району Хмельницької області розміщене за 9 кілометрів від районного центру м. Ізяслава, 104 км до обласного центру м. Хмельницького та знаходиться в південно-східній частині району. До найближчої залізничної станції 3 кілометри. Площа населеного пункту складає 2,188 кв.км.

Білеве знаходиться серед мальовничої місцевості, омріяної давніми легендами і ніби потопає між пагорбами, які оточують населений пункт. Територія села багата різноманітними нерудними корисними копалинами (пісок, глина, вапняк). Переважаючі ґрунти – чорноземи опідзолені. Через село протікає р. Понорка, яка являється притокою р. Горині.

Назва населеного пункту, очевидно, походить від старослов'янського слова «біль» (біле). Наші предки любили безмежні лани. Старослов'янським словом «біль» (біле) називали трав'янисті галявини серед лісів, які на фоні темних лісових масивів вимальовувались світлими пасмами. Тут охоче осідали люди, і їх поселення здобували назви зеленої місцевості. Народні назви сучасних вулиць села – «Ліс», «Дубина» і ін. - саме свідчать про те, що назва села дійсно походить від старослов'янського слова.

Перші поселення на території с. Білеве виникли в добу пізнього кам'яного віку.

Про це свідчать археологічні знахідки: кам'яні шліфовані сокири з висвердленим отвором, рубила, кам'яні вставки до дерев'яних серпів, наконечники стріл, кам'яні ножі і ін.

Більшість знахідок матеріальної культури свідчать про те, що основним заняттям тодішніх жителів було землеробство, полювання. Поблизу села, в сторону м. Ізяслава виявлені знахідки, які відносяться до часів Трипільської культури (кам'яні вставки до серпів). Разом з тим, не виключена можливість існування поселення і в більш ранню добу, оскільки в ході осінньо-польових робіт знаходяться залишки матеріальної культури (кам'яні рубила).

Село Білеве (Бевлев, Білів, Біліївка, Билів) під іменем Біліївки Заславської волості, згадується в акті від 1601 року 7 грудня в донесенні возних Волинського воєводства Кшиштофа Щуки і Станіслава Яновського Луцькому городському суду про огляд ними містечок і сіл Луцького повіту, спустошених і спалених татарами в 1593 році.

В числі цих сіл значаться «спаленные села его милости воеводы Подляского, у волости Жеславской – Судилков, Хоневцы, Жилинцы, Сенювка, Кондыровка, Пиляи, Веселовка, Мокиевка, Биливка, Начоговцы, Кондратовичи, Пашкевичи, Чотырбоки, Рипки, Жубары, Личана, Данковцы, Сахновцы, Топоровки, Ховжинцы, Зубовцы...»

За даними О. Цинкаловського «Стара Волинь і Волинське Полісся» (Краєзнавчий словник від найдавніших часів до 1914 року) в 1583 році село належить до кн. Заславського, Михайло платить «за Білів від 4 дим, 1 город, 2 город».

Окрім нападів кримських татар, які неодноразово з'являлись на околицях поселення, жителі села потерпали від інших бід. Так, у 1569 році був великий голод, в 1570 році вимерзло жито – основний продукт харчування, в 1579 році сарана понищила посіви. До 1673 року село було власністю князівського роду Заславських, який проіснував 225 років.

Саме в цьому році помирає останній князь Олександр. Після нього залишається його племінниця Марія, яка виходить заміж за великого маршала Литовського Павла Карла Сангушка. Таким чином, село, як і м. Ізяслав, переходить під владу Сангушків.

В 1758 році на засоби прихожан в селі побудована церква в ім'я преподобної Параскеви – «дерев'янная с такою же калакольнею, маловместительна, утварью достаточна». Копії метричних книг зберігаються з 1818 року, опис церковного майна з 1806 року. В церкві знаходилась благодатна ікона Святителя і Чудотворця Миколи.

Всього землі було біля церкви 36 дес. 2340 саж. На цю землю був план землеміра Вербського від 2 травня 1852 року.

Для служителів церкви були побудовані будинки і господарські будівлі, які були «новы и хороши»[1]. При церкві діяла церковно-приходська однокласна школа, яка розміщувалась в громадському будинку з утриманням в 248 рублів від прихожан. Учителем в цій школі працював диякон Андрій Тоцький.

За даними М. Теодоровича в 1890 році в школі навчалось 65 хлопчиків, дівчатка освіти не отримували. В звіті Волинського єпархіального наблюдателя за 1910-1914 роки згадується вчитель даної школи о. Андронік Рибчинський.

В школі вивчали такі предмети, як Закон божий, російську мову, вчили письму. Викладалась також арифметика, яка зводилась до 4-х дій: додавання, віднімання, множення та ділення. Уроки розпочинались в 8.30 і тривали до 15 години.

Перед уроками учні разом із вчителем молились «Царю небесний», «Отче наш». Урок, як правило, тривав не більше години. Перерви між уроками тривали 5-10 хвилин. Після 2 уроку була велика перерва, яка тривала біля 1 години для того, щоб учні могли пообідати.

В 1793 році після другого поділу Польщі Білеве відходить до Російської імперії і відноситься до Заславської губернії, яка існувала в період з 1793 по 1795 рік. Коли в 1796 році було створено Волинську губернію, південний кордон якої проходив біля р. Случ, с. Білеве стає її частиною і входить до Заславського повіту, Заславської волості відповідно до реєстру метричних книг.

В XIX ст. Білеве залишається порівняно невеликим населеним пунктом. В 1890 році за даними перепису в селі проживало 1387 жителів чоловічої та жіночої статі, при кількості дворів 167. Не принесла очікуваних сподівань і земельна реформа 1861 року. Як правило, кращі землі та угіддя залишились за поміщиком. Селяни залишились незадоволеними проведеній інвентаризації земель.

Про це свідчить скарга та «прошение» в «Волынское Губернское по крестьянскимъ деламъ Присутствіе» від уповноважених від мирської громади Білева, датована 4 листопадом 1866 року селян Карашука, Назарія Стецюка, Шемчука, Микити Маковецького, Нестора Перуна, Якова Кондратова, в якому вони просять повернути їм орні землі в кількості 70 десятин відібрані після реформи по помилці землеміра по дорозі між м. Заславль і Старокостянтинів.

Також в даному документі іде мова про спір між жителями Білевого та с. Кідратки за випаси між Микулином і Побоем, де селяни Білевого просять залишити даний випас за ними. В проханні селяни просили передати ставок і млин, які знаходилися посеред їхніх полів в приватну власність.

Важкі випробування випали на жителів в період 1-ї 1914-1918 років світової війни та визвольних змагань 1917-1920рр.

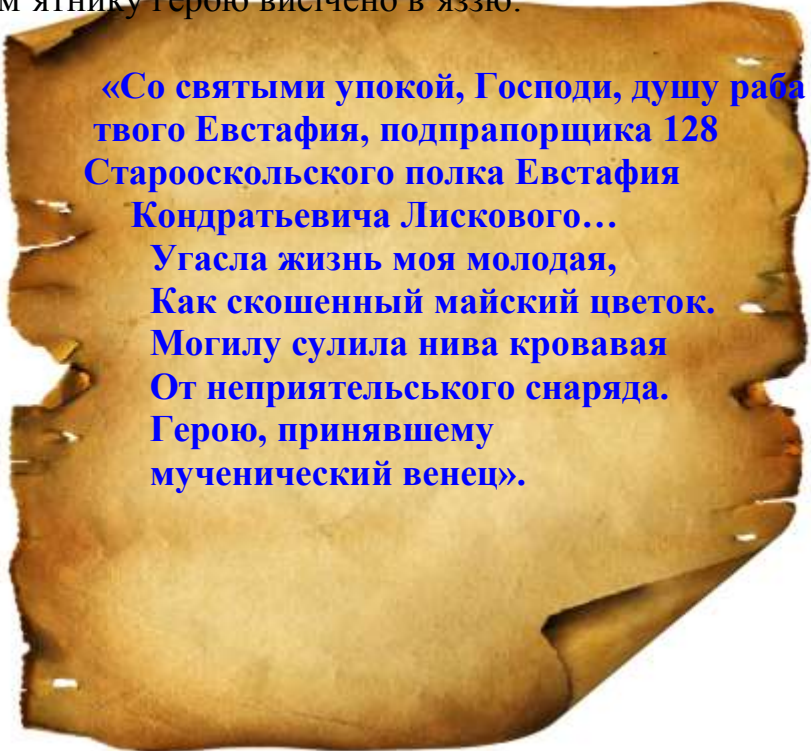
Населення України було втягнуте в брудну I світову війну, яка для українців виявилась ще й братовбивчою, оскільки довелося воювати на два фронти на боці Російської імперії та Австро-Угорщини.

Чимало жителів села віддали своє життя за загарбницькі плани Росії, по-геройському себе проявили, про що про нагадує обеліск в с. Кіндратка (Білівська сільська рада), виготовлений вдячними побратимами 128 Старооскольського полку, який базувався в Заславлі. *(Додаток В).*

Зі слів правнука загиблого героя Євстафія Кіндратовича Ліскового, Миколи Ліскового, обеліск було встановлено в центрі села біля трьох ясенів, які були посаджені Євстафієм напередодні війни. Можливо, і досі стояв би цей обеліск, якби не більшовицька влада, з наказу якої пам'ятник Героя Старооскольського полку було знесено, «як царський символ».

Родичам Євстафія нічого не залишалось, як забрати пам'ятник та поставити його в саду біля хати. А на місці пам'ятника залишились стояти по сьогоднішній день три ясени столітньої давності. Зберігся не лише пам'ятник, але давня світлина тих часів, яку надіслало командування полку, в якому служив і загинув героїською смертю прадід Миколи Ліскового. На пам'ятнику герою висічено в'язю:

«Со святыми упокой, Господи, душу раба
твого Евстафия, подпрапорщика 128
Старооскольского полка Евстафия
Кондратьевича Лискового...
Угасла жизнь моя молодая,
Как скошенный майский цветок.
Могилу сулила нива кровавая
От неприятельского снаряда.
Герою, принявшему
мученический венец».

В листопаді 1917 року в селі була встановлена радянська влада, а в лютому населений пункт був окупований австро-німецькими військами, пізніше військами гетьманської адміністрації П. Скоропадського.

В квітні в Білевому знову встановлюється радянська влада, однак навесні 1920 року село було тимчасово окуповане військами панської Польщі до червня 1920 року. 29 червня кавалеристи Котовського вибили польські війська на підступах до сіл Вербівці, Чотирбоки, Тишевичі, Білеве. Бої точилися близько 10 годин. Влада більшовиків повертається в село остаточно.

Після закінчення громадянської війни та визвольних змагань українського народу жителям села довелось долати наслідки розрухи, голоду 1921-1922 років. Вже в 20-х роках ХХст. створюється товариство спільного обробітку землі.

Відповідно до архівних даних Хмельницького обласного державного архіву, в 1923 році чисельність населення складала 1082 чол., що на 305 жителів менше, ніж у 1890 році. Очевидно, далась взнаки 1-а світова та громадянська війна, голод 1921-1922 років та розруха. Загальна кількість дітей в селі становила 235 чол. Серед них діти робітників складала 28 чол., заможних селян 55 чоловік, середняків 85 чоловік, незаможників 67 чол. Дані свідчать про те, що соціальна структура жителів була неоднорідною.

В 1923 році в Білівській трудовій школі навчалось 57 чол., з яких дітей незаможників - 30 чол., середняків - 27 чоловік. Переважно діти, які навчались, були охоплені початковою освітою.

В 1930 році згідно сталінського курсу на створення колгоспів, на місці товариства спільного обробітку землі було утворено колгосп, який отримав назву "Прапор праці". Жителям села довелось пережити страшне лихоліття голодомору 1932 - 1933 років.

Спогади жителів села, які пережили голодомор свідчать про те, що порівняно з іншими регіонами України, селами, в яких масово помирали люди від голоду, наш населений пункт голодомор зачепив в меншій мірі, хоча були випадки масового недоїдання, коли люди змушені були вживати в їжу гнилу картоплю, кропиву і ін. Чимало людей врятувало від голоду і те, що окремі працювали на підприємствах м. Ізяслава та Шепетівки, робітники залізниці, де за працю отримували пайок, який давав можливість хоч якось утримати сім'ю та не загинути від лютої смерті.

Нічого доброго для людей села не принесла колгоспно-радгоспна система, яка на багато років відбила в людей любов до рідної землі, вміння господарювати, яке передавалося з діда-прадіда.

Селян заставляли здавати в колгосп худобу, землю, реманент. Сільські активісти глумили над селянами, які з недовірою ставились до колгоспів.

Так, в 1935 році була репресована сім'я Чорного В.М. 1921 року народження, «забрали брата і вислали, вигнали з хати жінку з дітьми на сніг». В іншому листі брат Чорного повідомляє, що «деруть так, що шкіра тріщить» (Архів УСБУ в Хмельницькій області спр.709 п.29063). Житель села Татарчук І.В. повідомляє, що «колгоспники живуть погано, не мають хліба, з них беруть великі податки, ходять обірвані як поросята... в батька забрали поросля, скоро заберуть корову, а після цього заберуть і його» (Архів УСБУ справа П. 28544).

В період 30-х років в селі була проведена антицерковна компанія, в результаті якої було зруйновано єдину церкву і з неї побудовано клуб. До початку 2 - ї світової війни було закладено будівництво дитячого садка, і в 1940 році дане приміщення було побудоване. В приміщення новозбудованого дитячого садка було перенесено неповну середню школу, яка діяла до 1978 року, коли в селі було побудовано приміщення нової школи, а приміщення старої школи через деякий час було передано під гуртожиток для молодих сімей.

22 червня 1941 року фашистська Німеччина, порушуючи умови пакту про ненапад, віроломно напала на СРСР. Просування німецьких військ тривало досить швидко. Вже 5 липня 1941 року населений пункт с. Білеве був зайнятий гітлерівськими військами.

В період фашистської окупації на території села було створено сільуправу, старостою якого з липня 1941 року по грудень 1943 року був Герасимчук С.І.

З грудня 1943 року старостою став Мороз П.І. та при ньому був писар Андрійчук О. І. На території села діяла поліцейська управа, яка знаходилась в приміщенні колгоспної їдальні, а з 1942 року в приміщенні теперішньої Сільської Ради. Комендантом управи, за спогадами жителів села, був Карашук П.К. (Карпів Павло), якого вбили партизани восени 1943 року, очевидно, партизанського з'єднання Одухи, які діяли на півночі нашої області. Очевидці бачили їх переодягнутими в німецьку форму. На місце вбитого Карашука комендантом було призначено Самолюка Сергія.

Свідчення жителів села, архівних даних говорить про те, що місцева поліція сприяла вивезенню жителів села на роботи в Німеччину. Вивезення жителів проводилось в чотири етапи: на початку 1942 року, весною 1942 року, восени 1942 року, весною 1943 року. В результаті на рабську роботу до Німеччини вивезено 156 чоловік, з яких повернулось лише 124 чол., серед них 67 чоловіків і 57 жінок.

В 1944 році почалося визволення нашого краю від гітлерівських загарбників. З 5 січня почали точитися бої за визволення нашої області і міста Ізяслава. В ході боїв за визволення м. Ізяслава на території с.Білеве знаходились німецькі військові частини, власівці, та численна бронетехніка фашистів.

На території теперішнього магазину окупанти зробили кладовище, де хоронили загиблих німецьких солдат і офіцерів. За допомогу партизанам і за відмову від евакуації гітлерівцями було розстріляно 2 чоловіки.

Серед вбитих був Мороз Василь Микитович та Шкодюк Гнат, обоє розстріляні 23 лютого 1944 року. Гітлерівців залишили без житла 17 господарств місцевих жителів, їхні оселі були по-варварському спалені. Інших жителів села погнали в сторону с. Ріпки до залізничної ст. Чотирбоки, щоб відправити до Німеччини. Тільки швидкий наступ радянських військ зірвав плани гітлерівців.

Село Білеве було визволено 5 березня 1944 року о 10 годині ранку. Загиблих в боях при визволенні населеного пункту не було.

Дорогою ціною дісталась перемога нашому народові. Не всі жителі села, які захищали нашу землю, повернулись з війни. 96 односельчан навічно залишились лежати не тільки на території колишнього СРСР але і на території країн Східної Європи, яку також визволяли від фашистських поневолювачів. Війна принесла горе багатьом сім'ям, багато жінок стали вдовами. Після війни в селі 13 дітей залишилось круглими сиротами. За бойові заслуги перед Вітчизною 11 учасників бойових дій було нагороджено орденами і медалями, багато з воїнів було нагороджено посмертно. Війна завдала також великих матеріальних збитків як окремим жителям, так і місцевому господарству.

Долаючи наслідки війни, відбудовуючи зруйноване господарство, жителі села змушені були сплачувати великі податки. За даними 1946 року по сільській раді на кожен селянський двір, а їх було 434, було накладено податок в розмірі 20 крб., а для так званих «нетрудових елементів» 150 крб.

Вся важка праця в перші післявоєнні роки припадала на жіночі плечі. Не вистачало необхідного реманенту та техніки. Землю доводилось навіть обробляти волами, оскільки техніки практично не було. Окрім того, білівчанам довелося пережити ще одне страшне лихо – голод 1946-47 років, який не менше завдав, ніж голодомор 1932-33 років, коли, за спогадами очевидців, люди змушені були варити юшку з кори дерев та їсти гнилу картоплю, яку потайки брали вночі з колгоспних кагатів.

Не дивлячись на чималі труднощі, які випали на долю наших односельчан, село поступово відроджувалось. Вже в післявоєнний час почала діяти школа (восьмирічна), продовольчий магазин, фельдшерсько-акушерський пункт.

В 1962 році побудовано дитячий садок на 50 місць. В 1970 році збудовано просторе приміщення - Будинок культури. В 1973 році став працювати сільський магазин поблизу Сільської Ради. З 1970 року почала діяти майстерня побутового обслуговування.

При активній підтримці місцевого колгоспу, головою якого довгий час був Новак А.І. в 1969 році закладається будівництво нової школи на 480 учнівських місць. Однак, в 1970 році будівництво заморозили, і відкриття школи відбулось лише в 1979 році. Спочатку вона діяла як 8-річна школа, а з 1990 року вона стала середньою загальноосвітньою школою I-III ступенів, що дало можливість молоді не тільки Білевого, а і ближчих сіл здобувати повну загальну середню освіту. Протягом післявоєнного часу розвивався і місцевий колгосп, який спочатку носив назву ім. Хрущова, а в 1964 році перейменований в колгосп "Україна".

Господарство добилось високих успіхів, за що працівників було відзначено орденами і медалями за трудові досягнення, а голову колгоспу Бондарука Григорія Онопрійовича нагороджено Орденом Леніна. В 1995 році на засіданні і загальних зборах колгоспників, колгосп був реорганізований в КСП "Україна", а згодом в ТОВ "Україна".

1 грудня 1991 року, підтримуючи Акт про незалежність України, який прийняла Верховна Рада України від 24 серпня 1991 року, населення села, як і всієї України, на Всеукраїнському референдумі висловили свою готовність жити в незалежній суверенній державі.

Однак, перші роки незалежності виявили багато проблем, особливо економічного та соціального характеру.

Великі труднощі переживало сільськогосподарське підприємство КСП «Україна», потім реорганізоване в ТОВ «Україна», згодом в СТОВ «Україна»(нині землі належать до групи компаній «Укрелітагро»). В кінці ХХ на поч. ХХІ століття сільськогосподарське товариство переживало не кращі часи, хоча по окремих показниках мало лідируючі позиції, особливо в галузі тваринництва (свинарство). Господарство не в змозі було придбати і поновити технічне оснащення, придбати в необхідній кількості мінеральні добрива та засоби захисту рослин. Не дивлячись, що значна частина жителів була зайнята на роботі в товаристві, однак низька заробітна плата та часта її затримка спонукали молодь села шукати кращої долі в інших куточках нашої області та України.

Населення села в 2014 р. в порівнянні з 1961 роком скоротилось вдвоє.

Занепадає культура. Будинок культури, який був збудований в 1970 році і був окрасою села, поступово руйнується. Із-за відсутності палива протягом двох зим прийшла в непридатність опалювальна система. Не на повну потужність працює бібліотека, яка завжди приваблювала жителів села. Потребує фінансування і приміщення школи, яка з 2003 року ліцензована, як НВО "середня загальноосвітня школа 1-3 ступенів - дитячий садок". В кінці 90-х років в школі був проведений капітальний ремонт покрівлі, опалювальної системи. В 2003 році при допомозі районного відділу освіти закуплено комп'ютерну техніку. В 2006 році по лінії Міністерства освіти і науки навчальний заклад отримав навчально-комп'ютерний комплекс «Квазар-мікро» в складі 5 комп'ютерів та периферії.

Однак, брак коштів не дає можливість вчасно і якісно виконувати поточні ремонти. Не вистачає підручників, хоча останніми роками навчальна база дещо поповнилась. Великою подією в історії села стала газифікація Білева та навколишніх сіл Білівської сільської ради та газифікація Білівської ЗОШ I-III ступенів, переведення закладу на газове опалення в грудні 2008 року. В 2011 році Білівська сільська рада взяла участь в конкурсі ПРООН МРГ-II та за підтримки жителів села новоствореної громадської організації «Майбутнє Білевого» був реалізований проект громади «Енергозберігаючі заходи в Білівському НВК «Загальноосвітня школа I-III ступенів-дитячий садок» шляхом проведення капітального ремонту (часткова заміна вікон та дверей на металопластикові)».

Проект був реалізований протягом 2012-2013 року. Загальна вартість проекту становить 201 тис. 461 грн. Протягом 2010 року було проведено капітальний ремонт Будинку культури (облаштування фасаду та заміна частини вікон на металопластикові) на, що з бюджету сільської ради було витрачено біля 100 тис. грн. Виконано ремонт і приміщення Білівської сільської ради (62 тис. грн..)

В 2013 році облаштовано 2,5 км. вуличного освітлення по вул. Центральна, Ів. Франка, Шевченка, В.Котика. Були встановлені лампи денного світла. Загальна вартість робіт складала 55 тис. грн. Протягом 2013-2014 років проводився частковий ремонт дорожнього покриття, на що було витрачено разом 82 тис. грн. На території села діє с/г підприємство ТОВ «Украелітагро».

Станом на 2014 рік дане товариство обробляє 1616 га землі, яка знаходиться в приватній власності та 250 га земель державної власності.

Основною господарською діяльністю даного товариства є вирощування зернових (кукурудза, ріпак, пшениця, соняшник, соя).

ТОВ «Украелітагро» надає матеріальну допомогу підприємствам та організаціям на території сільської ради. Зокрема в 2014 році проведено капітальний ремонт покрівлі Білівського НВК «ЗОШ І-ІІІ ступенів-дитячий садок». Разом з тим зміна с/г власника привела до зникнення такої галузі, як тваринництво, яким в минулі роки славилось Білеве.

Приміщення тваринницького комплексу знаходяться в занедбаному і напівзруйнованому стані, а люди, які працювали в даній галузі, залишились без роботи. Значною подією в житті села стало відкриття в 2016 році дитячого садка на базі Білівського НВК в якому на сьогодні виховується 30 дітей віком від 3 до 5 років.

В 2017 році за кошти сільської ради та жителів громади було побудовано довгоочікуваний водогін протяжністю 10 км. На влаштування водогону витрачено 817737 грн. бюджетних коштів та 318 800 грн. коштів жителів села Білеве.

На території Білевого працюють чотири торгові точки, які забезпечують населення села товарами першої необхідності.

Не дивлячись на певні зрушення в соціальній сфері та благоустрої населеного пункту, є ще чимало невирішених проблем. Великою проблемою населеного пункту є стан доріг із-за недостатнього фінансування.

Але найбільшою проблемою є безробіття, що штовхає багатьох людей, особливо молоді сім'ї, шукати кращої долі поза межами села, в тому числі і за кордоном.

З надією та болем мешканці села сприйняли останні зміни, які відбулись в Україні, революцію гідності, військові дії на сході України. Останні позачергові вибори до Верховної Ради України засвідчили, що жителі села прагнуть змін до кращого, зробили свій європейський вибір та прагнуть миру в Україні.

Демонстрація відеофільму « – частинка Волині» (красьвиди та пам'ятні місця рідного краю)/учні 11 класу/

Х.Узагальнення.

ХІ.Підсумок.

Фото села Білеве з супутника

Кам'яні знаряддя праці знайдені на околицях села

Церква Преподобної Параскеви

Пам'ятний хрест, присвячений жертвам голодомору 1932-33рр.

Приміщення старої школи збудоване в 1940 році.

Білівський НВК «ЗОШ І-ІІІ ступенів – дитячий садок»

ст.-д/с»

Газова котельня Білівського НВК «ЗОШ І-ІІІ

ФАП с. Білеве (Колишній будинок побуту)

Пам'ятник Євстафію Лісковому в с. Кіндратка

Обеліск загиблим воїнам с.Білеве в роки німецько-радянської війни 1941-1945 рр.

Торгівельний центр

Білівський будинок культури

Стоїть село в святій долині,
Моє село, мій біль і сум.

Воно найкраще в Україні –
Причал моїх довічних дум.

Приміщення Білівської сільської ради та
відділення зв'язку

Білівський ставок

Тема:

топоніми рідного краю

(с. Білеве)

Мета уроку: ознайомити учнів з топонімами рідного краю та їх походженням; навчити відрізняти ойконіми, гідроніми, ороніми; сформувати уявлення про джерела їх утворення; показати зв'язок їх походження з історичним розвитком території; формувати навички розпізнавати топоніми та наводити приклади; розвивати інтерес до пошукової діяльності, вміння працювати із картами атласу та додатковими джерелами інформації; виховувати почуття патріотизму та любові до своєї Батьківщини.

Обладнання: проектор, дошка для показу, карта Хмельницької області, контурні карти, довідники, топонімічний словник.

ТЗН-презентація

Тип уроку: комбінований

Оформлення класу:

Плакати з висловлюваннями:

Тече Горинь підковою стрімкою
Мов дума – мрія крізь мої літа.
Приходить в сни зажурую легкою
Село моє, земля моя свята.

(В.Кравчук)

«Топоніми- мова землі, а земля є книга, де історія людства записана в географічній номенклатурі»

(М.Надеждін)

«Топоніми - свідки минулих часів»

(В.Ф.Барашков)

Хід уроку.

І. Організаційний момент.

Вчитель. Чи замислювались ви коли-небудь над географічними назвами, такими гарними, а іноді незрозумілими або навіть смішними? Кожна географічна назва не буває випадковою, вона має свою історію, у ній віддзеркалюється культура народу, природа країни, люди, які тут жили та залишили по собі добрий слід. Одні назви відомі з давніх часів й збереглися до сьогодні, інші ж зникли в історії, але залишилися у народних легендах та переказах.

І. Повідомлення теми та мети уроку.

Вчитель. Сьогодні на уроці ми поговоримо про назви вулиць, річок та інших об'єктів нашого села. Ми познайомимось із терміном «топоніми», заглянемо у глибину віків та спробуємо пояснити походження географічних назв нашого населеного пункту. Дізнаємось, чим відрізняються ойконіми від гідронімів та оронімів. Епіграфом нашого уроку стануть слова Дмитра Білоуса:

*У назвах міст і сіл слова,
В яких щось рідне, таємниче,
В них голос предків ожива
Й сьогодні в рідний край нас кличе.*

III. Мотивація пізнавальної діяльності

Важливими для нашого уроку є також слова видатного українського філософа Григорія Сковороди: **«Пізнай свій край, себе, свій рід - і ти побачиш свій шлях у житті»**. Отже, сьогодні на уроці ми з вами дізнаємося про походження місцевих назв нашого рідного села: вулиць, водойм та пагорбів. Знання, отримані на уроці, допоможуть вам більше дізнатися про наш рідний край, адже кожна назва несе в собі смислове історичне значення.

IV. Вивчення нового матеріалу (супроводжується показом презентації)

Дайте відповідь на просте, можливо, дивне питання: в чому схожість між нашим селом та всією планетою? Відповідь проста: в наявності адреси! Тільки на Землі замість поштових відділень – материки та острови, замість вулиць та площ - країни та географічні області; роль окремих будинків відіграють гірські хребти, річки, пустелі; ну, а в якості квартир - виступають населені пункти. У всіх перерахованих об'єктів є координати - широта та довгота, а також і власні назви.

Прийом «Картографічна хвилинка»

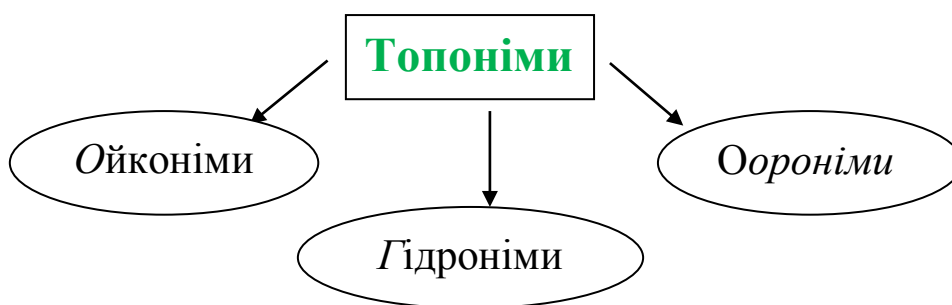
Завдання: на контурній карті Хмельницької області позначити наше село і визначити географічну адресу (широту та довготу) населеного пункту.

Наше село має чудову назву - Білеве...

Власні назви будь-якого об'єкта називаються топонімами. Від грецького слова «топос» (місце), та «онома»(назва). Всі топоніми можна розділити на групи:

Робота зі схемою «Різновиди топонімів»

Словникова робота

Ойконіми — вид топоніма, власна назва — назва будь-якого населеного пункту, Ойконіми природно-географічного походження утворені від назв підвищень, низьких, відкритих, заболочених місць, географічних назв природних і штучних водних басейнів, рослинного світу.

Гідронім — географічна назва водоймища (річки, озера, ставка, моря, болота).

Оронім — вид топоніма: власна назва будь-якого об'єкта рельєфу земної поверхні — як позитивного (гора, гірський хребет, горб, долина, яр, впадина, ущелина), так і негативного (долина, котлован).

Вчитель. Багато різних назв оточує нас довкола. Цікавими є назви кожного населеного пункту, назви річок, вулиць, урочищ тощо. Більш детально с топонімічними назвами нашого села ознайомлять учні, які одержали випереджувальне завдання-дослідження.

Прийом «Здивуй всіх»

Виступ учня: Білєве, Білів, Билів — село в Ізяславському районі Хмельницької області (50°05'14" пн. ш. 26°54'24" сх. д.). Розташоване на сході Ізяславського району, на березі річки Понорка, за 9 км на південний схід від районного центру і за 104 км на північ від обласного центру. До найближчої залізничної станції 4 кілометри.

Назва населеного пункту, очевидно, походить від старослов'янського слова «біль» (біле). Наші предки любили безмежні барвисті широкі лани. Старослов'янським словом «біль» (біле) називали трав'янисті галявини серед лісів, які на фоні темних лісових масивів вимальовувались світлими пасмами. Тут охоче осідали люди і їх поселення здобували назви зеленої місцевості. За іншими версіями, назва села походить від слова «біле», що символізує білий колір. Саме таким виглядає село весною, коли з різних сторін його огортають плодові садки, які додають особливої білизни своїм весняним цвітом і без того білим хатам.

За іншими відомостями, назва села пішла від того, що колись на місці, де розташоване село, був густий ліс. І тільки тоді, коли дивишся зверху, видно «білу пляму», якою були галявини з ромашки. Спершу й була назва села - Біляве. Лише пізніше назва села змінилася на Білеве.

До села пролягла «Мулькова дорога», яка тягнеться від траси до початку населеного пункту. По цій дорозі важко йти, на ній постійні протяги та вітер.

А назву ця дорога отримала таку через те, що колись в самій крайній хаті села жив чоловік на ім'я Мулько. Так і закріпилася ця назва за цією дорогою.

Виступ учня 2

Наше село розташоване на березі річки Понорки, яка є правою притокою Горині. Назва річки походить від поширеного в Україні географічного терміна понора — округла або видовжена воронкоподібна заглибина, в якій зникають поверхневі води, в тому числі й води річки; яр. В основі нур-/нир-, нор-/нор(а) — старословянське *periti* — «ховатися, занурюватися».

Зарічна. Вулиця Зарічна дістала назву через своє місцезнаходження, тобто, вулиця за річкою.

Наші предки любили безмежні лани. Серед лісів трав'янисті галявини покриті ковдрою з пирію, конюшини, шавлії. На фоні темних лісових масивів вимальовувались білі та жовті пасма ромашки лікарської та кульбаби. Тут охоче осідали люди і їх поселення здобували назви зеленої місцевості. Як говорив М.Гоголь: «Многое в истории объясняется географией». Перші мешканці села почали оселятися на цій території, вирубуючи густий ліс. Народні назви сучасних вулиць «Ліс», «Дубина» саме свідчать про те, що назва села дійсно походить від старослов'янського слова. Крім річки, в нашому селі є ставок, в народі його називають – **Ставище (Стависько)**. Біля ставу колись був розташований млин, до якого приїжджали люди із сусідніх сіл, щоб спитлювати на муку. Звідти і пішла назва вулиці - Замлиння.

Виступ учня 3

Є в нашому селі куток під назвою «**Расся**», який розташувався на **Лисій горі (Лисуха)** – це територія в селі, яка розташована на високому пагорбі, на якому бідна рослинність.

Завдяки цій назві можна встановити, що на цій території колись проживали переселенці з Росії, що мігрували сюди в певний період. Тобто, топоніми часто характеризують територію з точки зору тих народів, які колись населяли ту чи іншу місцевість.

Виступ учня 4

Є в нашому селі вулиця Ізяславська. Коли ще не було ніяких доріг, люди самостійно витоптали стежину, якою можна було найкоротшим шляхом потрапити до центру. Так і закріпилася ця назва за цією вулицею.

Дубина – названа тому, що там колись були дубові насадження, які поступово зникли. Поселення на цій місцевості було нерівномірне, населення проживало не компактно, а на відстані.

Тому, під час німецько-радянської війни, коли в нашому селі були німці, вони приходили до осель мешканців з перевіркою, або, щоб дістати провізію, частенько заходили в останню хату і далі не йшли, бо думали, що село закінчилося.

А насправді, село продовжувалося далі, але німці цього не знали, це і врятовувало людей. Початок села і його центр і донині мають назву Ліс, Лісовська або **Велика Лісова**. Вона тримала свою назву через густі насадження дерев, які особливо добре росли лише тут. Вона розташована вздовж лісового масиву, в якому ростуть сосна, ялина, береза, осока.

Нижче ярусом - чагарники, кущі, а серед трав'янистих рослин: пшінка жовтецева, гусяча цибуля, медунка вузьколиста.

Виступ учня 5

Микулин – територія в селі, яка простягається з центру до автобусної зупинки, отримала назву тому, що тут жив Микула, за іншими свідченнями, в тому «кутку» проживало багато хлопців на ім'я Микола.

Глинище - місце, розташоване в північно-східній частині села, там місцеве населення добуває глину для господарського використання.

Виступ учня 6

До села примикає сусіднє село – Кіндратка яке також має свої легенди щодо своєї назви. За повір'ям, село заснував заможний господар Кіндрат. Він побудувався біля річки, чи не на єдиній рівнині у цій місцевості. До неї підступав дубовий ліс із плямистими підлісками. Решта місцевості була горбистою невдовзі на пагорбах почали оселятися люди, створюючи окремі куточки.

Ці куточки отримали назви, які збереглися і донині: Поляна, Дубина. Підлісок, Вигін, Святенський куточок. Так виникло невеличке село. За Підліском, на невеличкій рівнині під дубовим лісом, кіндратчани збудували церкву. Та не було миру у селі. Між жителями села постійно відбувалися сварки за земельні угіддя, доходило й до бійок.

Виступ учня 7

Колись на Великдень в церкві зібралось майже все село. Та і тут люди не помирилися, знову розпочали сварки, чвари та бійки між жителями куточків. Раптом з-за горба викотилася чорна хмара і поповзла на цвинтар(біля церкви) та на село. Зупинилася, розправивши свої чорні крила. Все навколо поглинула раптова темінь, вкриваючи навколишні пагорби передчасними сутінками. Креснула блискавка, вдарив грім, немов на велетенський залізний дах сипануло тисячі залізних куль. Земля навколо почала стогнати, ворухитися і поволі почала осідати в чорну глибочинь мороку. Зойки, верески, прокльони поволі почали зникати разом з церквою в цій безодні.

І сьогодні, коли у Божих храмах святять паску, прикладаючи вухо до землі, можна почути дзвони та плач з тієї незбагненої безодні...

Виступ учня 8

Все це виринає у пам'яті, коли стоїш біля криниці, щоб напиться, замруживши очі на якусь мить.

Віками приходили люди до криниці, щоб напиться живлющої води, бо ніколи вона не всихає, ця криниця на Западні. А коли прямили землю жорстокі посухи, то приходили сюди жителі і священники на молебень, аби Бог послав дощ на землю людям.

Виступ учня 9

Люди з сусідніх сіл чули страшенний гуркіт. Земля колихалась, мов розбурхане море під час шторму. Майже всі будівлі були зруйновані. Залишився незруйнованим лише один куток, що знаходився біля могилок. Тут також стояла церква, але вона під час суду божого над кіндратчанами була зруйнована. Відтоді цю місцину почали називати Святою, а куточок з десятком хат –Святецьким.

V. Закріплення вивченого матеріалу.

Прийом «Топонімічний крос»

Завдання: із даного переліку географічних назв нашого села виберіть топоніми, які можна віднести до гідронімів та наклейте на плакат(Понорка, Ставицько, Горинь).

Завдання: з місцевих назв виберіть ороніми(Лиса гора, Лисуха, Глинище).

Завдання: Вказати ойконіми (Білеве)

Завдання: Обрати топонімічні назви вулиць та наклеїти на плакат з відповідною назвою.

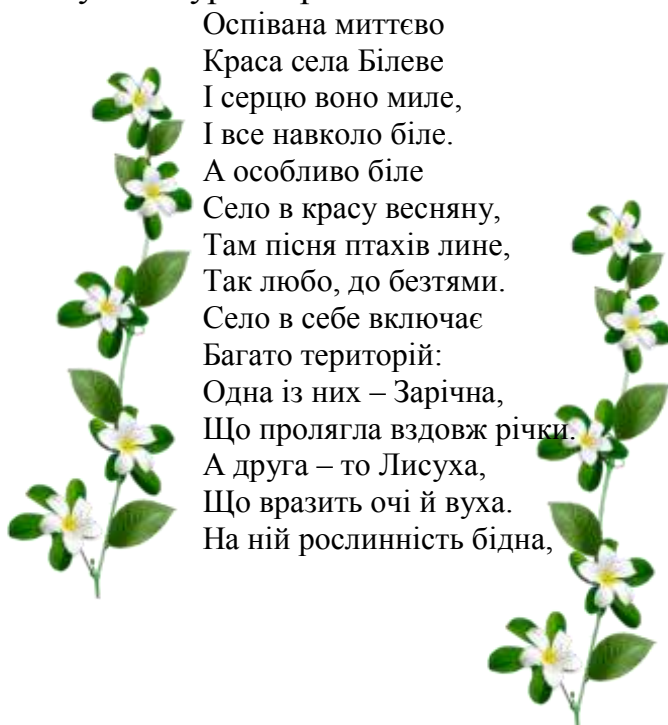

Завдання на картосхемі: підписати топонімічні назви нашого села.

VI. Підведення підсумків

Топоніми-«мова землі», документ довгої та тернистої історії людства. Трапляється, що відкриваються нові історичні факти, археологічні знахідки, які примушують нас поглянути з іншого боку на той чи інший топонім. З'являються нові географічні об'єкти, нові топоніми. Отже, можна зробити висновок, що топоніміка- наука, яка розвивається!

Закінчується урок віршем:

Оспівана миттєво
Краса села Білеве
І серцю воно миле,
І все навколо біле.
А особливо біле
Село в красу весняну,
Там пісня птахів лине,
Так любо, до безтями.
Село в себе включає
Багато територій:
Одна із них – Зарічна,
Що пролягла вздовж річки.
А друга – то Лисуха,
Що вразить очі й вуха.
На ній рослинність бідна,

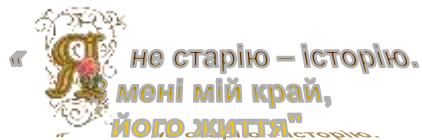

Трави на ній не видно.
А ось куток – Расея
Звідтіль Росія «віє»,
Російська мова лине
Здавна і донині.
Микулин – дивна назва,
Мабуть, це через те,
Що в кожній хаті Микола
По вулиці живе.
А є ще в нім Дубина –
Привабливий куточок,
Росла на нім рослина
І звалася – дубочок.
Ще є напрочуд гарна
Вулиця одна,
В народі її звали –
Велика Лісова.
Народні назви вулиць
Вжились в серця давно.
І будуть вічно жити,
Поки живе село.

Тема:

Мета: дати біографічні відомості про Василя Кравчука, жанри його творів, проблематику, використання художніх засобів; розвивати спостережливість, вміння надавати власну оцінку, коментар; виховувати інтерес до подільського краю, його історичного минулого.

Тип уроку: урок літератури рідного краю

Обладнання: портрет поета, виставка книг, фотокартки.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Оголошення теми, мотивація навчальної діяльності.

Вступне слово вчителя. Сьогоднішній урок – урок літератури рідного краю. Уявою ми полинемо на Поділля, на Хмельниччину. Леся Українка зазначала: «Красо України – Подолля...» і не перебільшила. Подільський край зачаровує своєю красою: миловидними вишневими садами, безмежними полями і, звичайно, обдарованими та чуйними людьми.

З гордістю називаємо імена Георгія Кірпи, Василя Зінкевича, Олега Онищука, Валентина Сакова, Миколи Ткачука та Василя Кравчука.

Даний урок присвячений життю і творчості талановитого сина нашої землі – поету Василю Івановичу Кравчуку, який майже півстоліття радує нас своїми творами.

Його знає не лише Хмельниччина, а й вся Україна. Заслужений працівник культури, член обласної й понад двадцять років Національної спілки письменників України, лауреат чисельних літературних премій.

ІІІ. Сприймання і засвоєння нових знань.

Повідомлення вчителя.

Кравчук Василь Іванович народився 8 червня 1929 року в селі Кіндратка Ізяславського району на Хмельниччині в сім'ї хліборобів. В родині було п'ятеро дітей: Лідія, Ганна, Василь, Надія та Володимир, тому дитинство було голодне і холодне.

Батько, Іван Васильович, був козацького роду, бо «косаря в Кіндратці не було кращого». 8 травня 1945 року він загинув на війні, а матінка билась зі злиднями, як могла, аби врятувати діток від голодної смерті. Діти допомагали один одному, як могли. Малий Василько, як заступник батька в сім'ї, в 14 років став їздовим у колгоспі, що давало змогу привезти додому соломи. Його діда по матері, Дмитра Петровича Франчука, в 1929 році було репресовано і вислано на будівництво Біломорканалу, де він незабаром помер.

У 1947 році поет босим пішов до міста Острога і там поступив вчитися в педучилище.

А потім ще був Рівненський педінститут та Житомирське музичне училище. У Житомирське вступав двічі, оскільки перший раз, оцінивши його музичні здібності, сказали привезти баян, на якому хотів би навчитися грати. Щоб купити бажаний музичний інструмент, треба було продати корову.

На домашньому засіданні пропозицію було відхилено і поет змушений був перервати навчання, влаштуватися на роботу і на зароблені кошти купити баян.

Та все ж таки навчання в училищі закінчив, став директором. І грав, і співав, і інших навчав. З 1959 по 1989 роки працював директором дитячої музичної школи в Ізяславі і в той же час писав вірші і пісні. Працював вчителем української мови у сільській школі. Ще з молодю почав писати вірші про кохання, природу рідного краю, поетичні та прозові гуморески, які зробили його відомим не лише на Поділлі, а й в Україні. До того ж, Василь Іванович – талановитий музикант, який не лише майстерно грає на піаніно та акордеоні, а й співає та пише пісні. У його творчому доробку чимало музичних творів, серед яких – гімн Ізяслава та інші пісні про рідний край. Творчість нашого земляка багатогранна. З-під його пера вийшли романи («Дні непокори» 1999 р.), повісті («Третя місячна ніч», «Останній візит душогуба», «Багрянились хвилі Горині» 1988 р.), «Втеча від погибелі» (1997р.), збірки гуморесок («Не такі вже ми й старі» (1988 р.), «Фарбування і кохання» (1994 р.), «Веселі Василі» (1996 р.), дитячі збірочки («Золотиста нитка в'ється» (1985 р.), «Квокче квочка в холодочку», «Жайворонкова школа» (1994 р.), байки та загадки.

Де б не був Василь Іванович, він подумки завжди лине до рідного села Кіндратки, батьківської хати, які є джерелом його натхнення. Завітавши до хати, рине спогадами у дитинство, згадує матінку, бабуню, помолиться на їхні фотографії між рушниками на стіні.

Вклониться портрету батька, перечитає записи у книзі відвідувачів, які побували в гостях у його домівці. Образ рідного села, його історії, походження вулиць є наскрізними у його творах. Зокрема у творі, який написав разом зі своїм молодшим братом, на жаль вже покійним, Володимиром «А Понора тече у вічність...».

З братом довгі роки приїздили в Кіндратку, ловили рибу, згадували минуле. Помер Володимир 24 жовтня 2001 року, залишивши по собі книгу «Райдуги рідного краю». Нині живе Василь Іванович в місті Ізяславі, є почесним жителем районного центру і завжди бажаним гостем у рідному селі. Василь Іванович заслужений працівник культури, лауреат багатьох літературних премій: імені Миколи Годованця, Степана Олійника, Степана Руданського, Наталії Забіли. Також він є лауреатом міжнародної премії фонду Святої Марії в номінації «Українська Мадонна». Член НСПУ з 1988 року, автор 28 книг різних жанрів.

Крім літературної творчості Василь Кравчук створив і немало музичних творів. Це майже до двохсот пісень на власні тексти, а також на тексти багатьох українських письменників. В його творчому доробку багато ліричних віршів про матір, рідну домівку і взагалі про красу рідного краю. Майстер не тільки в гуморі та байках, але й повертає нас у славне минуле нашого.

На сторінках його прозових творів ми зустрічаємо сміливих борців з ворогами як жителів Ізяслава, так і славних земляків – кіндратчан.

Живе радощами і турботами свого краю, переймається долею односельчан, земляків. Знають його і малюки, які з нетерпінням чекають випуску «Зорі Надгориння», зокрема рубрики «Калинова сопілка», в якій Василь Кравчук виступає в ролі Дідуса Василя. У 2011 році у місті Ізяславі під егідою РДА проходив Перший районний фестиваль гумору, сатири, прози та поезії імені Василя Івановича Кравчука. Помер наш земляк Василь Іванович Кравчук 25 листопада 2015 року, похований на кладовищі м.Ізяслава.

Виразне читання поезії «В село за піснями»

В синій чаші долини,
Наче в казці село.
Я спішу до хатини,
Щоб знайти в ній тепло.
Привітався з ясенами,
І зітхають вони.
Голубими вітрами
Лине сум із далини.
Я звернувся до калини,
Чи вона зберегла
Оту пісню єдину,
Що з хатини пливла.
Як матуся співала
Про журбу і печаль...

І та пісня зринала
У незвідану даль.
Зажурилась хатина.
Відзвучали пісні.
Ой, калино, калино,
Пригадай - но мені.

Учитель. Діти, до яких образів звертається поет в даному вірші? Вірно, цими образами село, хатина, ясени, калина. Давайте знайдемо художні засоби, які використані в творі. Так, це епітети, порівняння та метафора. До образу калини автор звертається і в пісні «Прийду до калини», спогадами лине в юнацькі роки – роки кохання, і просить калину повернути ті літа:

Прийди весною до калини,
Де пахнуть травами луги.
Привітом сонячним прилине
До мене спогад дорогий

Приспів:

Поспішаю, птахом лину.
Кличе стежка золота.
Ой, калинонько, калино,
Поверни мої літа.

Учитель. У кожної людини є два берега, од якого людина відпливає і до якого має неодмінно причалити. Мати, батько, рідна хата – ось наш берег, до якого завжди хочеться прийти в будь-якому віці.

Саме від батьківського порогу мандруємо ми в широкий світ з маминою піснею, батьковим напуттям, дідусевими казками та бабусиними вишиванками. У 1996 році вийшла друком збірка поезій «Річні з маминої хати», епіграфом до неї є самокритичні слова поета:

«О хато, хато, рідна хато,
Я тут дитинство залишив.
Та був би я ослом вухатим
Аби до тебе не спішив...»

Поезії «Найрідніше», «Свята моя обитель», «Пам'ять», «У мене є шматочок світу» пронизані єдиним мотивом – змалюванням батьківської хати, яка є для нього часткою долі, святою обителлю.

Проблемне запитання. Що для вас значить ваша хата, підберіть епітети до слова домівка, батьківський поріг.

IV. Узагальнення уроку.

«Незакінчені речення».

- Продовжте речення.

Із цього уроку я дізналася про...

Новою інформацією для мене було...

V. Домашнє завдання: скласти сенкан про хату; виразне читання поезій, опрацьованих уроків.

образ матері у творчості Василя Кравчука

Тема:

Мета: Ознайомити учнів з частиною літературного доробку В.І.Кравчука; з'ясувати певні відомості з біографії митця; виховувати в дітей почуття поваги, любові до батьків на прикладах творів письменника.

Тип уроку: урок літератури рідного краю

Обладнання: портрет, світлини з родинного архіву, твори поета, презентація.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми, мотивація навчальної діяльності.

Вчитель: Діти, сьогодні ми доторкнемося до святої-святих – образу матері в творчості Василя Кравчука, його поезіями, з яких дізнаємося про взаємини та ставлення сина до рідної людини. У кожного народу є свої обереги, поняття родинного щастя. В українців – це рідна домівка, дорога і мила серцю, завжди рада гостям і рідним, які повагом ідуть до хати, а на порозі їх зустрічає рідна мати.

Визначивши моральні норми родинних стосунків, які зводилися до взаємоповаги, любові, шанобливого ставлення до батьків, народ з-поміж всіх виділяє і ставить її на перше місце. В народі побутує й прислів'я: «Жінка для совіту, теща для привіту, матінка рідна – краща всього світу».

У 2006 році вийшла збірка віршів поета «Вірші з маминої хати», яка містить чимало поезій про найдорожчу йому людину, його матінку – Оксану Дмитрівну.

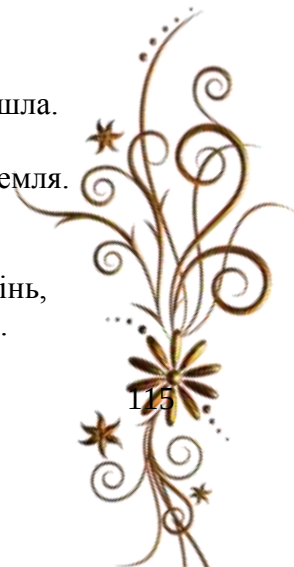
ІІІ. Основна частина уроку

Учень: В поезії «**Висока мамина любов**» поет змальовує її зріст, працелюбність, вірність коханому чоловіку, нехай і мертвому, відданість своїм дітям.

Вчитель: Мати для Василя Івановича була святиною, своєрідною берегинею. Найчутливіші, найлагідніші, сповнені великої любові, пошани і подяки слова, присвячені рідній матері, піснею звучать в поезіях.

У нашого земляка нараховується чимало поезій, в яких він змальовує образ неньки, свою хатину. **Виразне читання вірша «Висока мамина любов»**

Моя мама була невисока.
Моя мама низенька була,
А поля неозоро широкі
Вздовж і впоперек всі обійшла.
І полола отут і косила,
В пучки пальців в'їдалась земля.
Дикі гуси з небес голосили,
Покидаючи рідні поля...
Сповіщали вже мамі про осінь,
Що повернуться аж навесні.

А літа на матусині коси
Відкладали позначки сумні.
Відпливало іще одне літо,
Сонний спокій лягав на полях.
По стерні, де росло її жито
Вився в зиму туманами шлях.
З бурякового лану додому.
Несла гичку в старому рядні,
Пригинала їй плечі утрома
І роїлися думки сумні:
- Ой навіщо ж так Богом нам дано,
Що мій суджений мало так жив?
Не вернувся ти з бою, Іване,
І на мене дітей полишив.
Я ж так довго на тебе чекала,
І діток як могла берегла.
А війна тебе в нас відібрала.
Чорна звістка у хату прийшла.
Я ту звістку мов камінь носила,
І вона мені серце пекла,
Як твоєю косою косила
На горбочку, отам, край села.

Ой, Іване, вже вирости діти,
А тебе все нема та й нема.
Вже й на коси мої білим цвітом
Налягає довічна зима.
Не діждалася із вогнекраю,
Не зустріла тебе край села.
І для тебе я сповідь складаю,
Що я дітям себе віддала.
Вже пора вирушати до тебе,
Хай ту зустріч призначить нам Бог.
У світах між землею і небом
Міст кленовий зведе для обох.
Серцем щемні матусі зітхання
Я пригадую й нині не раз.
Як дивився на неї востаннє,
Поки погляд її не погас.
Моя мама була невисока –
Бачу постать у спогаді знов,
Бо лишила на всі мої роки
В серці вічну високу любов....

- Чи сподобався вам вірш?
- Які емоції він у вас викликав?

- Які художні засоби наявні в поезії?

Спираючись на текст вірша, назвіть риси характеру, притаманні матері поета.

Слово вчителя: Давайте розглянемо світлини із сімейного архіву. Як ви помітили, світлини зроблені у різні роки, так? І на більшості з них ми бачимо Оксану Дмитрівну саме з сином Василем.

Чи це просто такий збіг, чи це вказує на те, що саме Василь найбільше любив її, приділяв більше уваги. Яка ваша думка?

Слово вчителя. Хочеться на вірш «З думкою про матусю»

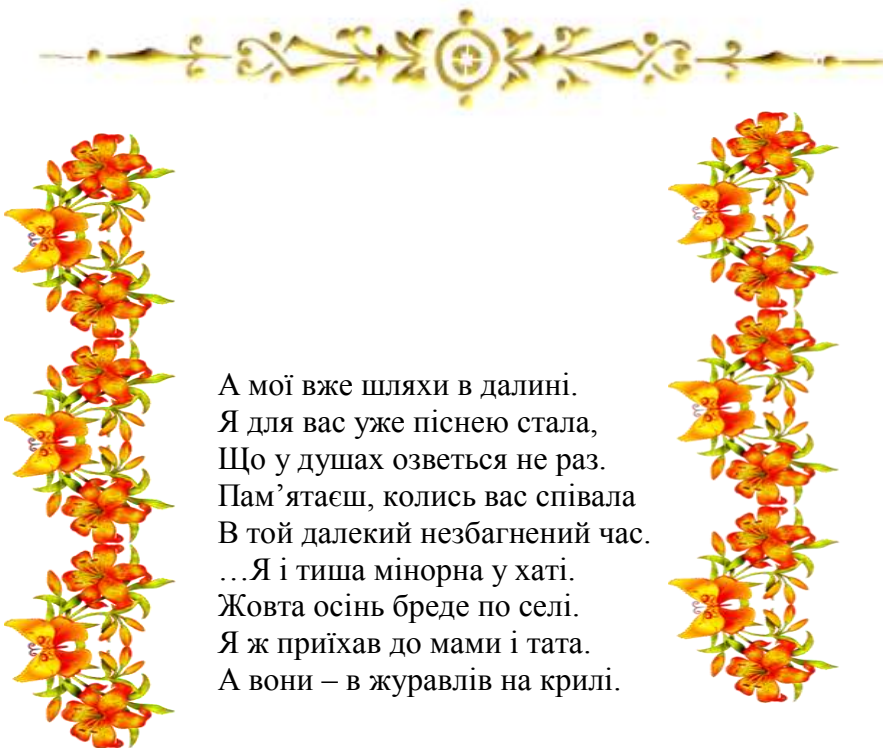
і

Виразне читання вчителем поезії.

Я і тиша мінорна у хаті.
Жовта осінь пливе у селі.
Що я маю отут написати
В зошит смутку оцей на столі.
Давні роки листочками впали,
Щоб у спогади наші прийти.
Що зозулі колись накували,
Не вернути того, не знайти.
Запитаю вітрів про матусю,
У блакиті шукатиму шлях.
Мамо! Мамо! Я знову вернувся.
Чом же пусто отак на столах?
Чом же хата мовчазна і тиха,
Я ж привіз для вас стільки новин.
Кілометри долаючи їхав,
І сиджу ось скорботно один.
...Усміхається мама з портрета
І, здається, шепоче мені:
-Я радію, що ви ще живете.

А мої вже шляхи в далині.
Я для вас уже піснею стала,
Що у душах озветься не раз.
Пам'ятаєш, колись вас співала
В той далекий незбагнений час.
...Я і тиша мінорна у хаті.
Жовта осінь бреде по селі.
Я ж приїхав до мами і тата.
А вони – в журавлів на крилі.

Бесіда з учнями за текстом вірша.

- Яку пору року автор згадує у вірші?
- Що за зошит смутку, про який іде мова в тексті?
- Що символізує образ зозулі?
- Визначте головну думку вірша. Як виражена в ньому синівська любов до матері?
- Знайдіть у тексті поезії образні слова, зокрема епітети і метафори, якими підкреслюється роль матері у людському житті

Доповнення вчителя.

У найважчі хвилини свого життя людина завжди звертається до матері за підтримкою, за порадою. От і поет приїхав у гості... в порожню хату. Подумки він переноситься в ті роки, коли була жива його ненька.

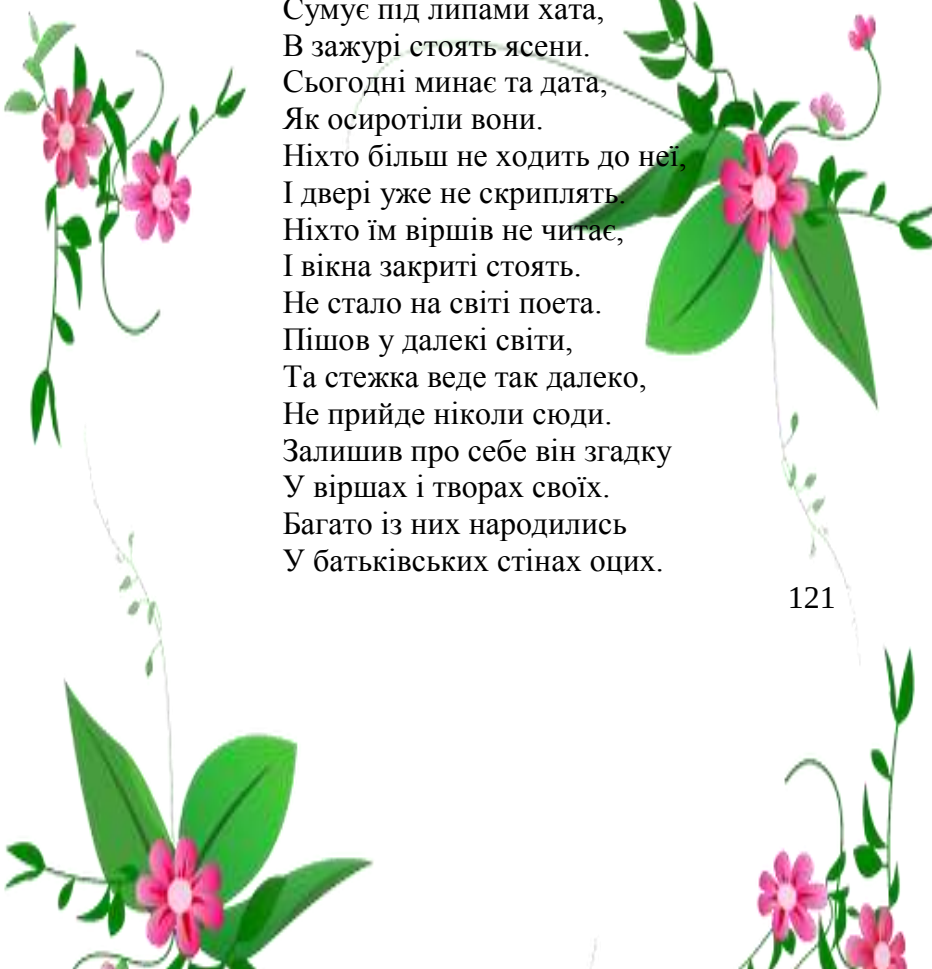

Вона була доброю господинею і тому на столі завжди було багато смачного, приготовленого з любов'ю дітям, внукам. Тільки в цей раз нічого немає, окрім портрета усміхненої матусі, яка своїм поглядом і посмішкою заспокоює, вселяє надію, сіє спокій в роз'ятреній душі героя. Як восени в теплі краї відлітають журавлі, так і відлетіли в далину батьки автора твору, звідки немає вороття нікому.

ІУ. Узагальнення уроку.

Пам'яті Василя Кравчука присвячується...

Сумує під липами хата,
В зажурі стоять ясени.
Сьогодні минає та дата,
Як осиротіли вони.
Ніхто більш не ходить до неї,
І двері уже не скриплять.
Ніхто їм віршів не читає,
І вікна закриті стоять.
Не стало на світі поета.
Пішов у далекі світи,
Та стежка веде так далеко,
Не прийде ніколи сюди.
Залишив про себе він згадку
У віршах і творах своїх.
Багато із них народились
У батьківських стінах оцих.

Слово вчителя. Таким чином, сьогодні на уроці ми з вами ознайомилися з творами Василя Кравчука, в яких він оспівує матір. Дізналися про роль та значення матері в житті кожної людини, кожного з нас. За активну діяльність на уроці отримали оцінки...

У. Домашнє завдання.

Діти, вдома ви повинні виписати з поезій Василя Івановича Кравчука цитати, де письменник описує матір і написати твір-мініатюру на тему: «Нема такого краму, щоб купити маму».

Василь Кравчук «Третя місячна ніч».

Мета: ознайомити з розвитком подій 30-60 років у селі Білевому, розвивати вміння працювати з текстом, оцінювати дії та вчинки персонажів, виховувати повагу та пам'ять до минулого.

Обладнання: текст повісті, зошити, портрет В.І. Кравчука, світлини.

Тип уроку: урок літератури рідного краю.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Оголошення теми, мети уроку

Слово вчителя: Продовжимо знайомитися з творчістю нашого земляка, і сьогодні будемо працювати з прозовими творами Василя Івановича. У доробку митця 8 прозових творів, серед яких і повість «Третя місячна ніч», написана в 1988 році. Де б не був Василь Іванович, він подумки линув до рідної хати, що була джерелом його натхнення.

Образ рідного села, його історії, односельців, походження вулиць є наскрізними у його творах.

Будучи патріотом свого краю, він намагався поділитися його красою і величчю зі своїми читачами, знайомив з героями-односельцями, юними місцевими героями.

Вашій увазі короткий опис прози Василя Івановича Кравчука.

“Третя місячна ніч” – таку назву має книга повістей В.Кравчука, яка побачила світ у 1999 році. Книга адресована учнівській молоді, якій не байдужа історія України. Розповідає вона про період колективізації на Поділлі, воєнні і повоєнні роки життя старовинного Ізяслава

та Ізяславщини. Більшість повістей побудована на історичному матеріалі 30-60-х років. Герої більшості його повістей – люди, що існували реально. З дитинства, скажімо, ми чули про Аню Сошенську.

Василь Іванович зібрав унікальний матеріал про неї і її соратників, написав повість **“Багрянилися хвилі Горині”**.

Невигаданий і герой повісті **“Останній візит душогуба”**. Хоча прізвище його змінено, багато поетових земляків пам'ятають виродка, що спершу служив фашистам, потім катував людей у радянських тюрмах. Кожна сторінка повісті дихає трагедією, бо йдеться про людину, яка зраджує свій народ, Батьківщину, знищила в собі все людське.

Не меншою жанровою багатобарвністю творчої палітри митця відзначається і книга вибраних творів **“Пам'ять коренів роду” (2009)**. В ній якнайповніше розкривається письменник Василь Кравчук – поет-лірик, гуморист-сатирик, пародист, байкар, прозаїк, казкар, драматург, композитор.

Та вірю я: настане день
Й в тобі озветься корінь рідний,
Свій скарб в душі таки знайдеш,
Якщо ти роду свого гідний

Цей лейтмотив присутній у всіх розділах книги. Автор закликає нас пам'ятати і плекати коріння свого роду і народу, берегти духовність, мову і культуру, що безцінним скарбом успадкували ми від своїх батьків та пращурів.

«Дні непокори» Використавши архівні матеріали, листи, спогади учасників буремних років Великої Вітчизняної війни, письменник створив надзвичайно цікавий художньо-документальний роман.

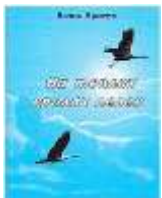
Мова йде про боротьбу підпільників та партизан Ізяславщини проти фашистських окупантів, їх мужність, стійкість, незламну витримку.

«Втеча від погибелі» В збірку увійшли повість та оповідання про трагічні роки колективізації, голодомору, репресій, Другої світової війни на Поділлі.

Книга **“А Понора тече у вічність...”** адресована дітям та юнацтву. Це повісті та оповідання, написані авторами – братами, патріотами свого краю, які завжди серцем линули до рідної домівки, до пахучих берегів малих річечок, які нагадували їм дитинство і юність. Ця книга – сповідь душі вірних синів свого краю, які в думках своїх носили найсвітліші почуття любові і відданості рідній землі, що народила їх.

“На теплих крилах лелек” написана на основі реальних фактів з життя автора. Важке повоєнне дитинство, голодна й холодна студентська молодість, перші кроки на педагогічній ниві – про це в повісті розповідається тепло, хвилююче.

З погляду вічності, як стверджував автор у своїх творах, в житті людини є лише кілька вкрай важливих речей, про які варто всім пам'ятати: **рідна мати, рідна домівка, рідний край і Україна.**

Гарно і влучно сказав про Василя Кравчука поет Анатолій Ненцінський: **“Василь Кравчук – то талант, який народився і сягнув свого зросту й сили у нас, на Поділлі, та гордиться ним уся Україна”.**

III. Основна частина уроку

Вчитель. Події, описані в повісті «Третя місячна ніч», відбуваються в с.Кіндратка в 30-60 роках 20 століття.

Тема: розповідь про події на селі в період колективізації, зокрема історію життя головних персонажів на тлі історичних перепетій.

Проблеми повісті:

Колективізація; розвиток освіти на селі; звичаї та повір'я українців; українізація; голод та війна; вірність у коханні.

----«Того літа над селом пливли незвичні пахощі жасмину»

На яку ж пору року вказує наведений уривок? Правильно, початок літа. І не дивно, що саме описом природи автор починає твір. Таких описів у творі чимало, і Василь Іванович ввів їх для того, щоб показати читачам красу та незвичність свого рідного села.

Так, село для нього було і куточком раю, гідним для оспівування, і джерелом натхнення, і бальзамом для душі. Головними героями повісті є Оксана, її батько Сава, молодий учитель Митрофан Іванович Коваленко, Андрій Франчук, голова сільради Баленко, Ганнуся. Головними образами виступає сільська дівчина Оксана.

«Молоде обличчя з високими чорними дугами брів, усміхненими карими очима, рівним носом, красивим рівним лобом, обрамленим густим руським волоссям».

Коли взимку селом прокотився тиф, її мати, Василина, злягла, а згодом і померла.

Лишився Сава удвох з дочкою, яка взяла на свої руки всю хатню роботу, клопоти по господарству.

Митрофан Іванович Коваленко – молодий і гарний юнак, вчитель, що приїхав до їхнього села і виділявся своєю непосидючою вдачею, вируючою енергією. Він керував драматичним гуртком на селі, навчав грамоти не лише дітей, а й запровадив лікнеп на селі, навчаючи грамоти старих і літніх людей, В хаті-читальні проводив бесіди, читав книги, переконував у перевагах нового ладу, малюючи перед односельцями райдужні картини світлого майбутнього. (Але сам з бентежністю і невідомим страхом читав газети, в яких рясніли статті про діяльність органів ЕНКАВЕДЕ по знешкодженню націоналістичних угруповань).

«Та він, Митрофан, такий, що про нього весь час хотілося думати. Немов той козак із пісні. І високий, і стрункий, з чорними бровами та високим, ніби насмоленим чубом.

Його привітне, усміхнене обличчя, тверда хода, широкі плечі вказували в ньому силу і впевненість. А як він захоплено говорить про майбутнє України, про те, що тепер і в містах буде розвиватися українська мова, бо Україна увійшла у велику рівноправну сім'ю народів...» В гурті дівчат і хлопців, що стояли під високим зеленим шатром могутніх ясенів, познайомилися ближче, затанцювали вальс під мелодію гармоніста і в їхніх серцях спалахнули іскри кохання, того, що раз і на все життя.

Підкреслив митець і роль сімейного виховання, вводячи образ батька Оксани - Сави.

«Старий Сава був майстром на всі руки, працюючим, чесним, набожним, співав у церковному хорі, маючи чудовий баритон, жодна служба не обходилася без нього. Єдиною відрадою була для нього дочка – Оксана.» Ганнуся - дочка Оксани та Митрофана. Народилася навесні і названа так, бо так хотів Митрофан Іванович, була наче квіточка. Закінчила семирічку, її краса трояндово квітнула. Під час війни її вивезли до Німеччини, звідки вона й не повернулася.

Чи уважений ти читач? Що дала Оксана в дорогу своїй доньці, що це символізувало? Назвіть відомі вам в українській літературі твори, пісні, в тексті яких мати давала своїй дитині предмет-символ. (Сорочку, рушник)

Проблемне питання: Як ви розумієте слова Андрія Франчука «*За життя треба боротися.*» Що він мав на увазі, з ким боротися?

Як же склалася доля сироти-комсомольця Андрія? Чи міг він вибрати собі інший шлях, зробити інший вибір?

А знаєте ви, що... Гітлерівці знищили понад 16 тис. мирних громадян міста Ізяслава і навколишніх сіл, вивезли до Німеччини понад 1,2 тис. юнаків і дівчат. В околицях Ізяслава фашисти створили концентраційний табір для радянських військовополонених. В результаті на рабську роботу до Німеччини вивезено 156 жителів сіл Білеве, Кіндратки, з яких повернулось лише 124 чол., серед них 67 чоловіків і 57 жінок. Назвіть, будь ласка, кількість та моменти місячних ночей, які і ввійшли у назву повісті. Що символізує місяць?

ІУ. Узагальнення уроку.

Літературний диктант

1. Від якої хвороби померла Василина, мати Оксани? (тифу)

2. Під якими деревами зустрічалися закохані? (ясенами)
3. В ніч якого свята ночував у лісі Андрій Франчук? (Івана Купала)
4. Чого всі люди села боялися мельникової хати? (бо він там повісився)
5. В чому звинуватили вчителя і за цією причиною заарештували? (в націоналізмі)
6. Коли планували одружитися Митрофан з Оксаною? (*Восени*)
7. Хто прийшов ввечері арештовувати вчителя? (*Міліціонер, сільський голова Баленко*)
8. Хрещеним батьком для доньки Оксана взяла... (*Андрія Франчука*)
9. Що передав Оксані невідомий чоловік ? (*Листа від Митрофана*)
10. За що заарештували Андрія? (*Не погодився скинути з церкви хреста*)
11. Якого кольору була хустка Оксани, яку вона дала доньці перед від'їздом в Німеччину? (*Жовтого*)
12. Через скільки років повернувся до села Митрофан Іванович? (*Сорок з лишнім літ*).

У. Оцінювання

Рефлексія

Повість викликає в мене...

Мене захоплюють герої...

Найбільш болючим моментом є...

УІ. Д.3. Аналіз порушених проблем, оцінка подій, описаних у творі.

В.І. Кравчук – байкар, гуморист.

Тема: жанр байки та гуморески у творчості Василя Кравчука.

Мета: пригадати особливості байки, поповнити знання про Кравчука як байкаря та гумориста; розвивати вміння виразного читання та аналізу байки; виховувати повагу до художнього слова

Тип уроку: урок-дослідження.

Обладнання: портрети байкарів, збірок байок та гуморесок поета-земляка.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент.

II. Вступна частина.

Слово вчителя. Ми живемо з вами у складний час, коли не часто посмішка з'являється на нашому обличчі. Але ж гумор, оптимізм – основні риси українців. І що сміх – це здоров'я, відомо давно. Іще древні наші прародичі помітили, що той, хто частіше усміхається, завжди відчуває себе комфортніше. Усміхнена людина завжди дружелюбна і доброзичлива. Люди з гарним настроєм, як показали дослідження, живуть довше і почувають себе здоровими. Саме українці здавна відзначалися такою здатністю радіти, дотепністю, вмінням пожартувати, посміятися не лише над іншими, а й над самим собою. Отже, сміятися потрібно ці чим більше, тим краще.

III. Основна частина уроку.

Слово вчителя. З попередніх уроків ми вже знаємо, що Василь Кравчук писав епічні та ліричні твори. Сьогодні розкриваємо ще один жанр його творчості. Всі, хто знає Василя Івановича, можуть впевнено сказати, що він уміє сам сміятися й інших розсмішити. В його творчому доробку ціла обойма веселих книг. Серед них: «Ціна любові», «За власним бажанням», «Не такі вже й ми старі», «Веселі Василі», «Фарбування та кохання». І всі вони різного спрямування та різної тематики.

Повідомлення учнів (1 група). «Родовід байки»

Байка прийшла до нас з античної літератури і була видом усної народної творчості, який створював народ. Літературна байка виникла у 8-7 ст. до н.е. Батьком легенди вважають римського раба Езопа, некрасивого зовні, але його гострого язика боялися всі. Про алегоричну мову часто кажуть «езопова мова». Байки Езопа були прозовими. Наступником Езопа був римський поет Федр (1 ст. до н.е.), який надав творам Езопа віршової форми. Визначними класиками жанру байки були: Лафонтен (Франція), Красіцький (Польща), Іван Крилов (Росія), Леонід Глібов (Україна). Свій внесок у розвиток байки зробили такі українські письменники, як Г.С. Сковорода, П. Гулак-Артемівський, Є. Гребінка, Л. Глібов. Розвивається цей жанр і в сучасній українській літературі. Усім відомий гуморист Павло Глазовий.

Повідомлення учнів (2 група). **Ознаки байки.** **Байка** – це невеликий алегоричний твір повчального характеру. Байка складається з двох частин: оповідна частина – фабула, повчальна – мораль.

Для байки характерне використання алегорії, художнього прийому, в якому людські риси зображені через образи тварин, предметів, рослин. Для літературної байки характерні такі жанрові особливості: алегоричність, сюжетність – розповідь про подію; невелика кількість дійових осіб, повчальний характер.

Виразне читання байки «Лев і Цуцик»

Із Лева Цуцик кепкував:

- Гей ти, розбійнику патлатий.

Тебе я б миттю розірвав.

Але не хочеться чіпати.

Ти слабших звик ревізувать.

І показать свою натуру.

Та я не з тих, пора це знать.

І можу здерти з тебе шкуру.

Ну що? Злякавсь мене, мурло?

Від страху мабуть стало душно.

Тобі б не те іще б

Та я сьогодні добродушний.

Ото ж поки живи! Бувай.

Та не забудь, бо буде сором.

Коли йде Цуцик, привітай.

Я буду в тебе ревізором.

Чому той Цуцик осмілів
Й накинувсь так на Лева шпарко?
Бо Лев попався і сидів –
В залізній клітці зоопарку.

Бесіда за прочитаним.

Дати характеристику Леву, Цуцику.

Сформулювати головну думку байки.

З'ясувати, які художні засоби використав автор.

Виразне читання байки «Писати байки треба»

Дурний баран блукав у тиші

І заревів на весь гайок.

-Чому про нас ще й досі пишуть?

Не треба нам отих байок.

- Так-так, свиня зарокотіла,

Пора спинити байкарів.

Я б також в байку не хотіла,

Хай творять вірші про Кнурів.

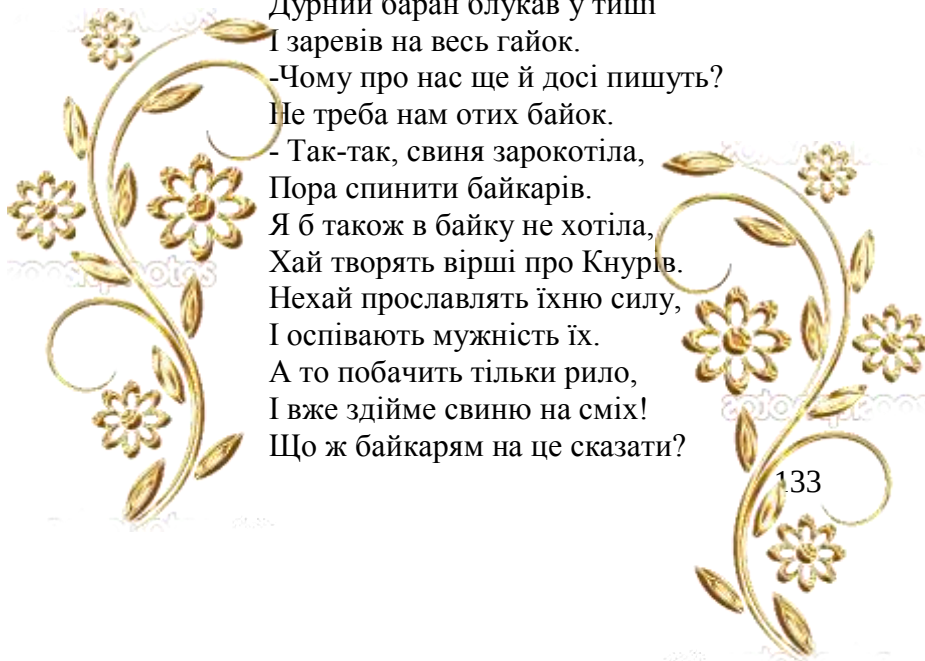
Нехай прославлять їхню силу,

І оспівають мужність їх.

А то побачить тільки рило,

І вже здійме свиню на сміх!

Що ж байкарям на це сказати?

Пера не кидають вони.
Байки доводиться писати,
Бо є ще свині й барани.

Експрес-інтерв'ю.

Кого, на вашу думку, зобразив байкар в образах свиней та баранів?
Чи є актуальною байка в наш час? Чого вчить нас прочитана байка?

Слово вчителя. В нинішній час ми звикли до телебачення, де досить часто між передачами, кінофільмами бачимо рекламні ролики. Більшість товару, який іде до споживача, рекламується.

Василь Іванович на цю тему написав гумореску **«Про користь реклами»**, над якою ми зараз і попрацюємо.

В нашій славній Україні
Є прикмети ринку нині.
Вживаємо із вами.
Та зате ж яка реклама!
Харч котячий, харч собачий –
На екрані все побачиш.
І собаки із котами
Дуже вдячні за рекламу...
Ми тепер частенько в сумку
Кладемо жувальну гумку

Не солодку як раніше.
А без цукру. Так смачніше.
Замість м'яса і котлетів
Суп із курячих брикетів.
На закуску є «Нутелла»
І часник із «Рафаелло».
Вчать синочка, маму й тата,
Як вбивати й грабувати.
Як займатися любов'ю,
Щоб не шкодити здоров'ю.
На рекламах тих вже й півень
Теж підвищив власний рівень.
Біля курки робить коло
І сокаче: «Кока-кола».

ІУ. Узагальнення уроку.

У. Оцінювання .

Слово вчителя. Сміх! Яка це чудесна , яка корисна, яка це лікувальна справа. Ним можна возвеличити, вилікувати, ним можна і вбити. І кожна людина має свій особливий вид сміху.

«Перед сміхом, - писав великий американський гуморист Марк Твен, - ніщо не встоїть» Тож смійтеся на здоров'я!

УІ. Домашнє завдання.

Вивчити напам'ять гумореску або байку В.І.Кравчука (на вибір).

Валентин Олексійович Саков.

«Я повернувся...».

Тема:

Мета: ознайомити учнів з життям та творчістю журналіста Ізяславщини В.Сакова, його поетичною спадщиною; розвивати допитливість, інтерес до вивчення історії рідного краю, вміння аналізувати, виховувати естетичний смак, любов до поезії.

Тип уроку: урок – заочна подорож.

Обладнання: портрет журналіста, збірка його творів «Я повернувся...», фотокартки.

Хід уроку

I. Організаційний момент.

II. Оголошення теми, мети уроку

Слово вчителя. Сьогодні ми з вами ознайомимося з життям журналіста, поета Ізяславщини Валентина Олексійовича Сакова, який народився в мальовничому селі Білевому. Урок наш буде проходити у формі уявної подорожі. Тож вирушаймо!

Зупинка 1. «Дитинство».

Народився Валентин Саков 18 вересня 1946 року в селі Білеве. Його матінка, Ганна Іванівна, дуже любила свого сина, виховувала його працелюбним і акуратним. Закінчив Білівську семирічку, з 8 по 10 класи навчався у Ріпківській середній школі.

Валентин дуже любив коней. І як тільки підріс, то вже возив на поле бочкою воду коником для людей, які трудилися на полі на жнивах. У 1954 році пішов у армію, у 1955 йому присвоїли звання сержанта. Відслуживши, поступив у Київський державний університет на факультет журналістики.

Він ніколи не вживав непристойних виразів, не пив і не кутив. А книжок перечитав, мабуть, більше ніж його однолітки разом взяті. Коли гонив пасти корову, обов'язково брав із собою книгу.

Зупинка2. «Журналістське життя».

Білеве, Кугаївці, Чемерівці, Хмельницький, Ізяслав – це ті міста і села, де жив і творив Валентин Олексійович. Свою майбутню дружину Людмилу зустрів у Білогір'ї, куди щоп'ятниці, після робочого тижня, летів на крилах кохання через усю область.

У 1969 році журналіст разом із сім'єю переїздить із Чемеровець до Ізяслава і прийнятий на посаду кореспондента відділу листів газети «Колгоспне життя». На нього з самого початку журналістської кар'єри робили ставку, як на майбутнього редактора. Проте до цього «олімпу» простого сільського хлопця вела досить терниста дорога, яку він з честю подолав. Згодом він стає таки редактором Ізяславської районної газети, в якій образно кажучи, народився і виріс як журналіст.

1985 рік – рік перебудови. Було тоді нелегко, бо стояли поряд правда і брехня, чесність та обман, порядність і підлість. Потрібно було не лише вміти відрізнити позитивне від негативного, але й відстояти справедливість у безкомпромісній боротьбі, ламаючи списи, тобто журналістські пера, а інколи й власні долі. Слід віддати належне В.О. Сакову, як громадянину, редактору і журналісту: він умів відрізнити справжнє від підробки, у нього завжди вистачало терпіння і толерантності довести

свою правоту ідейним супротивникам.

Справжній патріот України, Валентин Олексійович завжди відстоював національну ідею і не завжди знаходив однодумців. Шукав правду і наштовхувався на серйозні перепони, виявляв любов і щирість, які інколи відлунювались нерозумінням. Та ніколи при цьому не відступав, не зраджував своїм принципам і простому народу, якому завжди вірно служив.

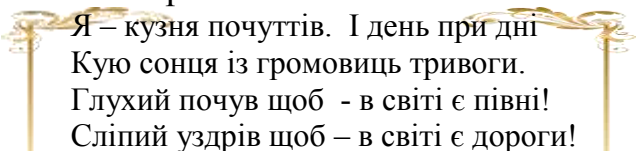
Було змінено і назву газети: із «Колгоспного життя» на «Зоря Надгориння», і зміну газети довелося пробивати через Верховну Раду. Майже два десятиріччя редагував він райгазету та у 1998 році Саков залишає редакцію газети з-за певних причин. Мав намір створити газету «Майдан».

Зупинка 3. «Саков - поет».

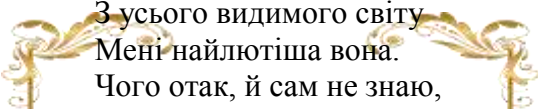
Як дуже розумна людина, Валентин явно применшував власні можливості.

І те, що він робив, йому здавалося не вельми значущим. Тому мало хто знав, що Саков пише вірші.

Я – кузня почуттів. І день при дні
Кую сонця із громовиць тривоги.
Глухий почув щоб - в світі є півні!
Сліпий уздрів щоб – в світі є дороги!

Поезії Валентина Сакова – це художні замальовки миттєвостей життя. Образність мислення, глибина думки, чисті, мов перлини, слова... Коли залишився без роботи, мріяв випустити власну книжку. Понад усе любив сидіти над тихою Горинню, де слова просилися у вірші, де думалося про найдорожче, вічне, де по- особливому сприймалася краса отчого краю.

Зоря осіння – крапля літа
Стоїть над хатою сумна,
З усього видимого світу
Мені найлютіша вона.
Чого отак, й сам не знаю,
Горить зоря – душа сія.
Незгасна зірка мого краю –
Зернина вічності моя .

Зупинка 4. «На велосипеді у вічність...».

Запис з протоколу, складеного на місці ДТП.

Обставини:

«28 вересня біля шостої години ранку на вулиці Шевченка в Ізяславі потрапив в ДТП відомий журналіст Валентин Саков. 57 – річного потерпілого доставили до лікарні та, на жаль, врятувати не вдалося.

Водій з місця аварії зник. Міліція здійснила оперативно-пошукові роботи, в результаті яких був затриманий 27-річний злочинець. Полковник міліції Бондар відмітив, що водій здійснив наїзд на велосипедиста, котрий повертався додому з дачі, автомобілем «Ніссан – сане» на відстані метра від тротуару. За попередніми даними, водій був за кермом у нетверезому стані. Зразу заперечував свою причетність до даного ДТП, але за кількістю фактів зізнався в тому, що вчинив. Основна версія, яку розробляло слідство, - нещасний випадок.»

Звістка про його смерть облетіла весь район та область за декілька годин. Ніхто не міг сприйняти цю новину без щему в грудях і сліз на очах. Ховало Сакова усе Надгориння. Погожий осінній вересневий день, печальний траурний хід...

ПОХОВАЛИ Валентина Олексійовича на кладовищі у Білевому, поруч із могилою матусі, яка хоча й більшість років прожила у місті Сочі та похована тут.

Десятиліттями мама і син – Сакови – були в розлуці. А зараз – дві рідні душі знайшли свій спочинок у Білевому, звідки й родом. Природа ніби залякла від невимовного горя. А наступного дня до вирію потяглись журавлинні ключі, струшуючи з високого вересневого неба свою прощальну пісню. Через пару років поруч з ним була похована його дружина, яка завжди була вірною дружиною і порадицею. Зусиллями письменників України Саковим поставили пам'ятник-надгробок з такими словами : «Я повернусь... А я завжди буду з тобою».

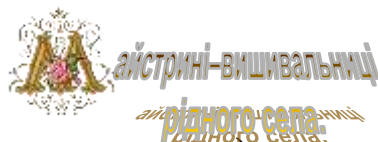
III. Узагальнення уроку.

Заключне слово вчителя.

Ось і добіг до кінця наш урок. Надіюсь, що ви дізналися багато нового для себе про цю незвичайну людину, візьмете за приклад його служіння народу, рідній країні.

IV. Домашнє завдання. Написати твір на тему: «Письменники мого краю – я пишаюся вами».

Тема:

Створення ескізу орнаменту для вишивки рушника, сорочки

Мета уроку: ознайомити дітей з виробами майстринь рідного села; сформувати уявлення про технологію роботи над вишивкою;

дати знання з історії розвитку вишивки; розвивати творчість, уявлення, фантазію, практичні навички в створенні нових орнаментів; виховувати любов до рідного села, умільців нашого краю, до традицій нашого села, охайність в роботі.

Тип уроку: комбінований.

Обладнання та матеріали: альбоми, фарби, хліб на вишитому рушнику, рушники майстринь – вишивальниць, вишиті наволочки на подушки, серветки, ілюстрації з вишитими рушниками, сорочками, орнаменти для вишивок.

Хід уроку

I. Організація класу.

1. Повторення домашнього завдання.

Зачитування розповідей про види декоративно-прикладного мистецтва, які були поширені в нашому селі.

2. Повідомлення теми та мети уроку.

II. Вивчення нового матеріалу.

1. Вступна бесіда.

Одним із найстаріших та найрозповсюдженіших видів декоративно-прикладного мистецтва є **вишивка**. Перші згадки про вишивку належать до доби палеоліту (Мізин на Чернігівщині). Ще з XI століття княжна Анна, сестра Володимира Мономаха, започаткувала навчання вишивки у монастирських школах. Тут вчили вишивати, гаптувати золотими і срібними нитками. Шиття золотом виникло з народженням вишивання і було поширене серед знаті.

З XVI –XVII ст. у Києві, Чернігові, Корці, Львові створюються цехи, де виготовляють вишивки. З XIX ст. вишивка стає ремеслом. І донині мешканці України займаються вишиванням.

Цей вид мистецтва пов'язаний з народними традиціями, побутом, релігією. Займаються вишивкою дівчата, жінки. Аж до другої половини XIX ст. кожна дівчина повинна була вміти ткати, вибілювати і вишивати рушники, скатерки, одяг. Основною функцією вишивки є оздоблення одягу й тканин (рушники,скатерки, простирадла, наволочки для подушок).

2. Розгляд вишитих виробів, які показує вчитель.

- Подивіться на наші рушники, сорочки, серветки. Яка краса передана в них! Це мистецтво має і ритуальне значення – використовуються у вишивці символи- обереги. Оздоблювались такими вишивками очіпки, хустки, стрічки, сорочки, кожухи, свити. Матеріал для вишивання – вовна, льон, коноплі. А найпоширеніша техніка вишивання – хрестик і гладь.
(Демонструю вироби)

Кожний регіон України має свої особливості виконання творів, свою техніку виконання кольорову гамму. Пригадайте, які рушники є у вашому домі, що на них зображено і якими нитками вишито?

(Діти розповідають про домашні рушники)

Рушники виконують не тільки обрядову, а й побутову функцію. Звідти походять їх назви:

- утирач (для рук, обличчя);

- стирок (для посуду, стола, лави);
- покутник (на стінах, фотокартках);
- плечовий (пов'язували сватів);
- подарунковий;
- весільний (пов'язували молодих, прикрашали гільце, на рушник ставали в церкві).

При зведенні житла застеляли підвалини, рушниками піднімали сволики, а потім ці рушники дарували майстрам. Весною обходили поле з рушником, хлібом і сіллю. Скріплювали купівлю-продаж тварин, «щоб велося в господарстві».

Батьки дарують рушник своїм дітям, коли вони йдуть у дорогу власного життя. І в останню путь проводжають теж на рушниках.

III. Знайомство з майстринями-вишивальницями нашого села та їхніми виробами.

Уміння майстринь оспівується в легендах, піснях, прислів'ях. Давайте пригадаємо пісні про рушник (*«Два кольори»*, *«Пісня про рушник»*).

Подивіться у нас на рушнику – хліб. Хліб і рушник – одвічні людські символи гостинності, єдності, злагоди, пошани. І всі ці рушники і вироби вишиті нашими умільцями села і вишивальницями:

Якимчук Ольгою Іванівною,
Приймак Світланою Іванівною,
Приймак Галиною Андріївною,
Рабошук Валентиною Петрівною,
Рабошук Вірою Андріївною.

Їхні рушники світяться любов'ю і теплом.

(Розглядаємо рушники)

Давайте запросимо та прослухаємо розповідь про створення своїх рушників наших вишивальниць Якимчук Ольгу Іванівну та Приймак Світлану Іванівну.

(Майстрині розповідають про створення своїх рушників, дають відповіді на запитання дітей).

А ще велика увага приділяється кольоровій гаммі. Адже це має велике значення в зоровому сприйнятті.

На Волині – основним кольором був червоний, який доповнювався чорним, синім, зеленим. Вишивають в основному низовим і поверхневим швом на зразок ткани, переважно одноколірним.

Переважають рослинні мотиви: квіти, ягоди, листки. Техніка шиття – хрестик, гладь.

На Київщині – основним кольором був червоний, доповнювався чорним і жовтим. Переважають рослинно-геометричні орнаменти: з гронами винограду, калини.

На Буковині – білий, червоний, чорний, жовтий, синій. Виконують вовняними нитками. Елементи узору обводять кольоровими нитками.

На Полтавщині – охристо-золотистими, блакитними, темно-синіми, зеленкуватими. Узори вишивають грубою ниткою і мають рельєфний вигляд.

Львівські майстри – червоний, синій, білий, зелений, жовтий кольори. Переважають геометричні орнаменти з білим фоном.

Для любої вишивки необхідні досвід і знання. Раніше робітники 5 років вчилися вишивати, потім два роки мандрували, щоб здобути досвід в інших регіонах, і тільки після цього виконувати іспитову роботу на звання майстра.

III. Підготовка до практичного завдання.

Ось і підійшли ми до творчої роботи: створення ескізу для рушника. Роботу будемо виконувати по парах хто, як сидить в такій послідовності:

1. Обрати символи і орнамент для вишивки.
2. Зробити простим олівцем ескіз орнаменту.
3. Кольорове вирішення.

IV. Практична робота.

Діти виконують практичну роботу під музику «Пісня про рушник». Допомагаю учням практичними порадами.

V. Узагальнення вивченого матеріалу.

- Що називається вишивкою?
- Які є основні кольори вишивок рушників в нашому регіоні (червоний, чорний)?
- Які кольорові гами переважають в інших регіонах?

VI. Домашнє завдання.

Завершити роботу в кольорі, хто не закінчив. Якщо є вдома вишиті вироби – принести показати всім в класі.

Дитячі роботи

Зміст

Вступ	3
Історія села	6
Топоніми села	24
Відомі земляки нашого краю	32
Народні умільці нашого села	40
Остарбайтер № 28582	49
Рослини-«годинники» села Білеве	59
Методична скарбничка	70
Наш край. Памятні місця. Історія села	71
Топоніми рідного краю (с.Білеве)	96
«Я не старію – історію. В мені мій край, його життя»	107
Образ матері у творчості Василя Кравчука	114
Василь Кравчук «Третя місячна ніч»	122
Валентин Олексійович Саков «Я повернувся...»	136
Майстрині–вишивальниці рідного села	141
Дитячі роботи	149

